

„ВСЕСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА“

№ 7/8.

ЙОГАН ВОЛЬФґАНґ ГЕТЕ

ГЕРМАН і ДОРОТЕЯ

ПОЕМА

в перекладі і з передмовою

Д-ра ІВАНА ФРАНКА.

68

Ціна 1 К. 60 сот.

Львів, 1917.

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

01085020 (G)

2012
B. 763
ЙОГАН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ

ГЕРМАН і ДОРОТЕЯ

П О Е М А

в перекладі і з передмовою

Д-ра ІВАНА ФРАНКА.

ЛЬВІВ, 1917.

Накладом „Всесвітньої Бібліотеки“ №. 7/8.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.

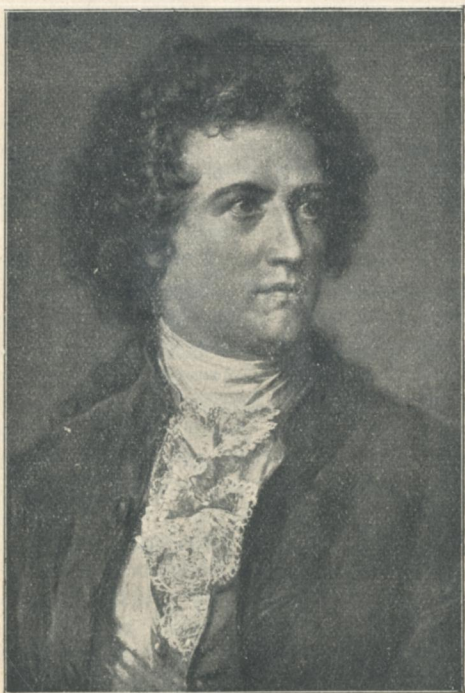
Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Львівська бібліотека
АН УРСР

№ И- 35 278

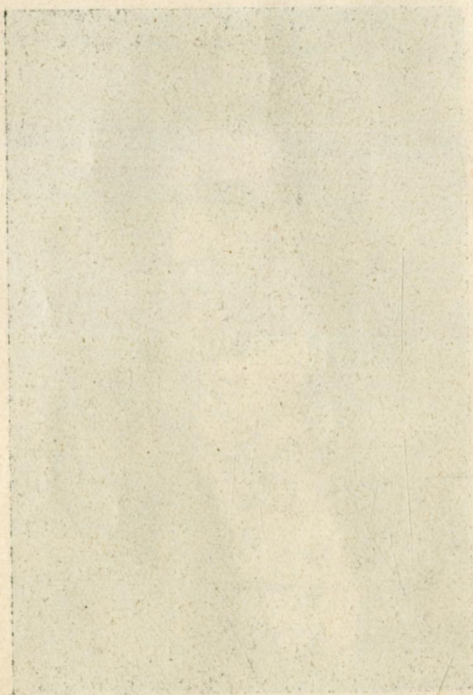
7368

ЙОГАН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ

* 28. серпня 1749 р., † 22. марта 1832 р.

NOTAL BORNHAY LITE
A CARRE 1890 1891 1892 1893 1894 1895 1896 1897 1898 1899 1900

ПЕРЕДМОВА.

Подаючи українській громаді безсмертну поему найбільшого німецького поета в перекладі на нашу мову, вважаю потрібним подати в отсій передмові деякі факти та свої уваги, що можуть придати ся для відповідної оцінки самого твору та мого перекладу.

Йоган Вольфганг Гете, роджений д. 28. серпня 1749 р. в Франкфурті над Меном, прожив свій довгий та незвичайно плідний вік у незвичайно, як на письменника, корисних обставинах, що сприяли розвоєви його духа та його літературній і науковій праці, і вмер 22. марта 1832 р. у Ваймарі. Його довге життя можна поділити на кілька періодів, що зазначили ся такими або іншими життєвими пригодами та літературними творами. Перші літературні твори походять із часу університетських студій у Липську в рр. 1767—8; се були дві драми в французькім смаку „Die Laune des Verliebten“ і „Die Mitschuldigen“. По скінченню університету починаєть ся другий період його життя, його урядова кар'єра аж до покликання його до Ваймару (1768—1775). Сей період у його літературній діяльності зазначив ся такими творами романтичного характеру, як драми „Götz von Berlichingen“, „Clavigo“ та „Stella“ і сантіментальною повістю »Терпіння молодого Вертера«. В тім періоді повстали також романтичні уривки »Магомета«, »Прометея« та »Фавста«. Третій період можна покласти на рр. 1775—1786, коли він вирушив у подорож до Італії. В тих роках, проведених переважно у Ваймарі при дворі тамошнього князя, він написав драми »Торквато Тассо«, »Еґмонт« та »Іфігенія в Тавриді« і простору повість „Wilhelm Meisters Lehrjahre“.

Від італійської подорожі, що тревала від вересня 1786 до червня 1788 р., починаєть ся новий період у життю Гетого, в яким літературна праця його менша обемом, та за те робить ся дозрілішою під впливом італійських вражінь. Поет переробляє драми »Іфігенію«, »Тасса« та »Еґмонта«, пише »Римські елегії« та »Венеціянські епіграми«, видає друком першу часть »Фавста«, бере участь у поході німецького війська на Францію 1792 р. і викінчує в слідуючім році звіринну епопею „Reineke Fuchs“ у клясичній формі на основі старо-німецького людowego оповідання. Тіснійши зносини з Шіллером, що заповнили pp. 1794—1805, можна вважати новою добою в життю та творчости Гетого. Найвизначнішими творами сеї доби були: повість „Wilhelm Meisters Lehrjahre“, поема „Hermann und Dorothea“, збірка епіграм п. з.: „Xenien“, балади, переклади Вольтерових драм „Mahomet“ і „Tancred“ та драма „Die natürliche Tochter“. Остатній період у життю великого письменника обіймає pp. 1805—1832, в яких повиходили найбільші його твори: Обі части »Фавста«, повість „Wahlverwandschaften“, просторі спомини з його життя п. з.: „Aus meinem Leben. Wahrheit und Dichtung“, опис італійської подорожі, збірка поезій „Westöstlicher Divan“ та повість „Wilhelm Meisters Wanderjahre“. Розумієть ся, крім тих визначніших праць Гете писав і видавав у ріжних публікаціях багато ріжнородних творів віршами й прозою, між якими треба згадати особливо переклад споминів італійського золотаря Бенвенута Челліні. Надто був він невтомним кореспондентом і полишив по собі трохи-що не 100.000 листів, які з часом зібрано в окремім архіві його імени в Ваймарі.

Епічна поема Гетого „Герман і Доротея“ написана була 1796 р., а вийшла друком у осені 1797 р. Її основою послужило невеличке оповідання, яке Гете вичитав десь у давніших часах, про еміґрацію німецьких протестантів із Зальцбурґа в початку XVII. в. Там між иншим оповідано факт, що коли еміґранти переходили через одно місто, син багатого міщанина запитав одну дівчину, що йшла між еміґрантами, чи не хотіла би служити в його вітця. Вона згодила ся. Він пішов до вітця, який давно

вже намовляв його, щоби оженив ся, і заявив йому, що хоче оженити ся з тою дівчиною; а як отець не позоволить йому, то не буде женити ся зовсім. Отець, приятелі та священник відраджують йому, але він стоїть на своїм, поки вони не згодили ся. Тоді син приводить дівчину перед свого вітця не сказавши їй, що хоче взяти її за жінку. Отець питає її, чи вона хоче бути жінкою його сина, та вона ображаєть ся, добачуючи в тім питанню насміх над її бідністю. Тоді син виясняє їй усе і вона згоджуєть ся стати його дружиною¹).

Се оповідання взяте з подій XVII. в. Гете переніс на події 1790 р., а власне на часткову еміграцію альзатських Німців, спричинену террором французької революції, з лівого боку Рену на правий. Головної основи оповідання автор не змінив, але розвинув її майстерно в ряді живих картин, і поклав її на тлі світової події, великої французької революції з кінця XVIII. в. Ся революція, викликана економічними та соціальними хобрами внутрі самої Франції, серед рівночасного стану духового життя французької інтелігенції, одержала могутню ідейну підвалину, що з місцевої французької події зробила її майже всесвітньою.

Не мавши в своїх початках ніякої національної закраски французька революція через те, що перекинула ся в своїм розвою через Рен та поза Альпи, причинила ся до розбудження почуття національної свідомости у Німців, Італійців та інших європейських народів. Памяткою того впливу французьких визвольних ідей на німецький народ являєть ся також отся поема Гетого, надихана здоровим патріотичним духом і почуттем моральної висшости німецького народа над французьким.

І в самого Гетого сей твір являєть ся першим твором не тільки національним, у контрасті до таких інтернаціональних творів, як: »Іфігенія в Тавриді«, »Торквато Тассо« та »Еґмонт«, але також наскрізь

---

¹) Richard M. Meyer, Goethe (Geisteshelden, Eine Sammlung von Biographien, herausg. von Dr. Anton Bettelheim) Bd. XIII—XV. Berlin 1895, стор. 272.

патріотичним, яким не був прим. також на скрізь національний »Гец фон Берліхінген«.

Що Гете основою своєї національно-патріотичної поеми зробив німецьке міщанство надренської околиці, се зовсім природне супроти того факту, що він сам походив із того міщанства і жив, не вважаючи на своє високе суспільне становище, міщанським, і то досить скромним життям. У його поемі не бачимо тогочасного німецького селянина, але міщанська сім'я, змальована в поемі, крім міщанського промислу займаєть ся також рільництвом, і може служити зразком того, як міг виглядати в тих часах заможний та освічений німецький селянин. У всякім разі міщанство було тоді в Німеччині і лишило ся й доси головним двигачем культури, науки та літератури. В містах Німеччини протягом ХІХ. в., під впливом величезного розвою новочасного промислу з одного боку та новочасних визвольних ідей з другого боку, виросла також нова сила — робітництво з його кооперативними та політичними організаціями, сила, про яку в поемі Гетого нема ще навіть жадного натяку. Так самого не знаходимо в тій поемі нічого такого, щоби вказувало на будучий величезний розвій мілітаризму в Німеччині, хоч кінцевий акорд поеми — промова Германа, в якій він виявляє свою готовість стати в обороні своєї вітчизни проти зовнішніх ворогів, свідчить про те, що Гете відчувавав потребу такої організації німецького народу, яка-б у разі потреби могла поставити »силу проти сили«, „Macht gegen Macht“.

Що до композиції поеми варто завважити, що вона складаєть ся з девяти пісень, яким автор дав подвійні титули, а власне перед кожним річевим титулом, що зазначає головну тему пісні, назву одної з девяти Муз, ось у яким порядку: 1. Калліопе — Муза епічної поезії, відповідно до епічної експедиції змісту поеми; 2. Терпсіхора — Муза танцю, відповідно до головної теми сеї пісні, в якій оповідаєть ся про стрічу Германа з Доротеєю і описано прикру сцену між Германом і його вітцем; 3. Талія — Муза комедії, відповідно до характеристики міщанства, а особливо антикаря, по

троха комічної фігури в поемі; 4. Евтерпе — Муза ліричної поезії, відповідно до чутливої та зворушливої сцени між Германом і його матір'ю; 5. Полігимнія — Муза многоголосового співу, відповідно до характеристики юрби вигнанців та їх безладдя в поході; 6. Кліо — Муза історіографії, відповідно до характеристики французької революції та становища німецької людности супроти неї; 7. Ерато — Муза любови, відповідно до характеристики Доротеї, що являєть ся головною фігурою сеї пісні; 8. Мельпомена — Муза трагедії, відповідно до серйозної події поєднання між Германом і Доротеєю для звязку на ціле життя; 9. Уранія — Муза звіздяного неба, відповідно до щасливого закінчення поеми з виглядом на кращу будуччину. Вже сам сей уклад показує, як глибоко обдумав Гете плян своєї поеми.

Не вважаючи потрібним вдавати ся в подрібний розбір сеї поеми, завважу тільки, що на мою думку Гете дав у ній своєму народови хоч і не національну епопею на подобу стародавньої »Пісні про Нібелюнгів«, бо такої епопеї в тих часах роздрібнення політичного життя в Німеччині не було можна сотворити, то все таки дав твір наскрізь реальний своїм змістом, наскрізь чистий і моральний своєю духовою атмосферою, наскрізь патріотичний тою любовю до рідного краю та тим мужеським почуттем гідности й вартости рідного народа, яким пронята вся поема, дав нарешті твір незвичайно високої літературної вартости, тим вищої, чим скромнішою була основа поеми. Все те на мою думку запевняє Гетевій поемі не тільки невменшену й доси популярність серед німецького народа, але чинить її також коштовною перлою в скарбниці загальнолюдської літератури, та вчинить її, надію ся, також улюбленим, пожаданим та здоровим кормом духовим нашого українського народа.

Писано д. 20—21. січня 1913.

ГЕРМАН і ДОРОТЕЯ.

ПОЕМА З НІМЕЦЬКОГО НАРОДНЬОГО ЖИТТЯ
З КІНЦЯ ХVІІІ. ВІКУ.

Вступна елегія.

- Отже се злочин би був, що вітхнув мене ген-то Проперцій,
Що Марціяль весельчак став побратимом мені?
Що старину не лишив за собою я пліснити в школі,
Що вона з Риму в життє радо зо мною пішла?
- 5 Що я змагаю що сил придивлять ся природі та штуці.
Жадне не здурить імя, не сліпить догма мене?
Що чоловіцтва в мені життєві конвенанси не змінять.
Що лицемірства я те-ж маску фальшиву відверг?
- 10 В блудах таких, які ти пильно в мені плекала, о Музо,
Тлум винуватить мене, тлум тільки бачучи в мні.
Навіть і ліпші нераз добродушні та прості хотіли-б
Бачити иншим мене. Музо, лиш ти мені вказ.
Ти лиш одна у душі моїй молодість свіжу
Все відновляєш, мені будеш по гріб відновлять.
- 15 Та помножи від тепер, о богинне, старанність святую!
Ах, вже чуприна моя не так густа, як була.
Треба вінців, щоб инших дурить, чи себе хоч самого.
Адже й сам Цезар носив лиш із потреби вінець.
Як ти лавровий вінок призначила мені, хай на гильці
- 20 Він зеленіє десь там, потім гіднійшому дай!
Але сплети мені з рож ти вінець для домашнього вжитку;
Скоро як лілія з рож блисне в мене сивина.
Огник, богинне, роздуй, щоб варити на кухні чистенькій;
Амор полінця нехай граючись там докида!
- 25 І щоб вина у чарках не забракло! Ви, други розмовні,
Ви, одностумці, прошу! Вінці чекають і вас.
Вишем здоровле того, що від назви Гомера відважно
Нас увільнив і нам те-ж ширші шляхи показав.
Хтож бо посмів воювать із богами, і хто із Гомером?
- 30 Та Гомерідом зістать, хоч-би останнім, не стид.

Тим-то послухайте сю нову пісню, і вишіймо ще раз!

Хай і любов і вино й приязнь ваш слух підкупля!

Німців виводжу вам тут у їх тихій та скромній домівці,

Де близь природи живе людяно ще чоловік.

35 І хай провадить нас дух віршаря, який всім нам на радість

Славну „Люїзу“ свою з другом достойним звязав.

Також сумні образи сього часу кладу перед вами

Та перемогу бере смілисть здорових племен!

Як що вам сльози з очей спів мій витисне, або приємність

40 Зродить в душі, притисніть щиро до серця мене!

Мудро розмовмось потім, бо кінець нас отсього століття

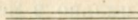
Мудрости вчить, бо кого доля не вчила ума?

І веселійше глядіть на минулі терпіння та болі,

Як що вам радісний дух зайвим явить не одно!

45 Много людей ми пізнали й народів; нехай-же пізнавши

Її власнеє серце всім нам втіху знання те справля.

І. Калліопе.

Горе й співчутте.

- Ще я ніколи не бачив пустих таких вулиць та площі!
Місто мов вимів! Мов вимерло! Так і здасть ся, що навіть
І пятьдесят із усіх наших жителів в нїм не зістало.
Що то не чинить цікавість! Усякий біжить, так і гонить,
5 Щоб лиш глянуть на сумний похід оттих вигнанців бідних.
Хоч то до греблі, куди вони йдуть, буде добра милька;
Всі про то гонять туди у горячому пилі полудня.
Я би не рушив ся з місця, аби не глядіти на горе
Добрих оттих втікачів, що покинувши гарну надренську
10 Землю сюди переходять до нас, вратувавши хоч дещо
Свого майна та почерез щасливий закуток долини
Сьої плідної та в її закрути гарні мандрують.
„Добре зробила ти, жінко, що сина ласкаво післала
Давши білизни старої йому їди та напитку дещо,
15 Щоб бідолахам подать; бо богатих річ — дарувати.
Якже-ж то їде хлопчисько! І як він оґерами править!
Гарний на вигляд новий той візок! У йому вигідно
Можуть сидіти чотири особи й візник на кізлі ще.
Сей раз поїхав він сам. Як легенько скрутив там на розі!“ —
20 Так сидячи перед брамою дому у ринку вигідно
Мовив до жінки хазяїн гостинниці „Льва Золотого“.
Жінка-ж розумна собі та розсудна на те відказала:
„Я, то не радо дарую поношену тую білизну,
Бо вона дома придасть ся й за гроші її не дістанеш,
25 Як заотребить ся. Нині одначе дала я охоче
Не одну лїшшюю штуку з помежи білизни й одежі.
Вчувши, що діти й старі поміж ними там голі мандрують.
Та чи мені ти простиш? Бо й твою я ограбила шафу.

А особливо халат твій, отой картановий, в індійські
30 Цвіти, тонкою, флянелею гарно підшитий дала я.
Вже він старий і потертий, а надто давно вийшов з моди“.

Але на се усміхнув ся добряга господар і мовив:
„Ніщо й казати, що шкода мені того халата старого
Він картановий, з індійського чистого шовку; такого
35 Вже не дістане тепер. Не носив я його вже, се правда!
Бо тепер мода пішла, тільки в сурдугі або в бекеші
Мусить ходити чоловік. Без чобіт не показуйсь нікуди!
Прогнано, наче за гріх, вовняні шапки та пантофлі“.

— „Глянь-но!“ — промовила жінка, — „ось деякі вже повер-
40 Що на той похід гляділи; мабуть він минув уже місто. [тають,
Глянь, як у всіх черевики в пилу, як їх лица палають!
В кожного хустка в руках, аби піт із лица обтирати.
Я-б на видовище те ні-за-що не побігла дивити ся
В спеку таку, та терпіти. Досить мені того, що скажуть“.

45 З натиском їй на отсе відмовляє тут добрий господар:
„Рідко буває погода така і жнива такі добрі.
Збіже звеземо сухе так, як сіно вже звели щасливо.
Небо так чисте, не видно на ньому ні одної хмарки,
А від сходу вітрець холодком повіває приємним.

50 Вибралось геть на погоду і достигло вже жито аж надто;
Завтра почнемо вже жати, аби жниво зібрати богате“.

Підчас сих слів, побільшали ся юрби муцин і жіноцтва
Що через ринок ішли та до своїх домів поспішали.

Ось і проїхав назад зі своїми дочками похачно

55 На другу сторону ринку маючий сусід до свого
Дому нового, в відкритій кариті, змайстрованій в Ляндау.
Він у тім місті був перший купець. Оживило ся місто,
Бо многолюдне було, процвітало тут фабрик не мало,
Й промисли ріжні цвили, тому й людність зростала постійно.

60 Так то ся дружная пара під брамою дому сиділа
І забавлялась увагами про перехожих сусідів.

Та господиня поважна в кінці таке стала казати:

„Глянь, ось священник надходить, а з ним враз і сусід наш
Пан антикар: може ті нам розкажуть усе те,

65 Що там видали і що самим бачить не дуже приємно“.

Дружно оба ті прийшли й привитали подружжя приязно
Сіли потім на лавки деревляні під брамою й порох
З ніг собі стали стирати та холод платком навівати.

- По обопільних привітах почав говорити найперший
- 70 Пан аптикар і сказав троха навіть сердито такеє:
„Далєбі, що за народ! І не лїпший, один від другого.
Кожний дивити ся рад, коли ближнього трафить нещастє.
Адже-ж збігаєть ся люд поглядїть на пожежу, що нищить,
Або на бідних злочинцїв, коли їх провадять на страту.
- 75 Ось і сьогодні всі йдуть поглядїти на вигнанцїв бідних,
На їх біду й не подума ніхто, що подібне нещастє
Може постигнуть його незабаром, або на будуще.
Ся легкодушність страшна, та лежить вона в людській при-
А благородний на те відзиваєть ся парох розумно, [родї“.
- 80 Він, хоч віком молодий, мужніх лїт був окрасою міста.
Сей добрий знавець життя та тогó, що потрібно громадї,
Знаючи добре високу вартість писання святого,
Що поведїнку людей відкрива нам і вдачу людськую;
Знав також добре досить і найлїпшії світськії твори.
- 85 Сей і сказав: „Не ганю я людей залюбки лиш за теє,
Що нешкїдливий наклїн, який дасть їм природа,
Бо, що нї розум, нї ум не потрафить, те часто
Робить щасливий наклїн, що сильнїйший від нашої волї.
Як би цїкавість людей не тягла на могучї принади,
- 90 То, чи-ж пізнали-б вони, як то гарно уладжедо в світї
Бо спершү чоловік забажає нового, а потім
І пожиточне робить почина невтомимо та пильно.
Врештї жадає добра, що його красить і підносить.
В юности другом йому наймилїйшим бува легкодушність.
- 95 Що небезпеку йому закриває і гоїть швидєнько
Горя болючого слїд, скоро тїльки воно проминуло.
Певно, щаслив чоловік, у якого в дозрілому віці
Розум постійний розвивсь із такого веселого духа,
Чи то в щастю, чи то у бідї рївноваги не тратить,
- 100 Він бо знай робить дїло й повертає колишнїї шкоди“.
Та господиня сейчас нетерпляче сказала ввїчливо:
„Ось оповіджте, що там ви видали, на се я цїкава“.
— „Тяжко“ — промовив на те аптикар, споважнївши „щоб
Веселість я відзискав після того, що там я дізнав ся. [скоро
- 105 І хто-ж сказати-би мїг усе те рїзнородне нещастє!
Вже з далека ми побачили пил, іще заки прибули
В низ по левадї, бо похід з горбка на горбок непроглядно
Тяг ся і годї було хоч що-то серед нього пізнати.

- Та як на шлях ми зійшли, що провадить поперек долини,
110 Був ще гомін і тиск мандрівців і возів там великий.
Бачили ми ще на жаль їх не мало, тих вигнанців бідних
Від не одного могли ми почуť про всі прикрости втеки,
І як то рад чоловік, що з життем хоч втіче з небезпеки.
Сумно було дивитись, як добро ріжнородне, що в домі
- 115 Троха заможнім стоїть на своєму місці, де треба, —
Добрий хазяїн усе те склада відповідно до вжитку, —
А тепер все на возах, на тачках понакидано в суміш,
Як що попало, коли довелось утікати поспішно.
Сито на шафі лежить, а на ньому покривало з вовни,
- 120 Постіль в кориті, на ній лежить зеркало плахтою вкрите.
Ах! небезпека така відбира всю розвагу людині,
Яку ми ось двацять літ тому бачили підчас пожежі,
Як не один річ безвартну хапав, а лишав дорогую.
Так і ті наші везлі, запопадно, але необачно
- 125 Річи нездалі, що лиш обтяжали волів їх і коней:
Ветхі дошки та бочки, гусятник та клітку порожну.
А за те діти й жінки ледво дишучи двигали звязки,
І клунки та коші повні річей ні-на-що нездалих.
Бо чоловік покида так не-радо хоча-б і останки,
- 130 Свого добра. Так тягла та юрба понихаючись шляхом,
В куряві та без ладу, в суміш. Сей мав слабі коненята
Й тяг помалійше, а той мав сильнійші й спішив перегнати.
Крик піднімав ся нераз, як жінок та дітей де стиснули;
Де-де худоба ревла, або гавкали пси та стогнали
- 135 Старці та немічні, що на високих возах невігідно
Перепакованих на подушках посідавши, трясли ся.
Ось на край насипу враз із дороги зіпхнуте зблудило
Колесо скрипом важким, і у рів повалила ся фіра,
Перевернулась; і з розмахом з неї попадали люде,
- 140 З криком страшним покотили ся в рів, та без шкоди для себе.
Далі попадали скрині, та впали поблище до воза.
Справді, хто бачив, той в страху чекав, що людей тих нещасних
Під тягарем оттих скринь і тих шаф він побачить розбитих.
Так і лежав той розлапаний віз і безпомічні люде,
- 145 Бо инші йшли та тягли їх минаючи, кождий сквалливо
Дбав лиш про себе; юрба-ж всіх перла непереможно.
Ми поспішили туди і знайшли там хорих і старців,
Що вже в домах та в ліжках при життю могли ледви дер-
Але ось тут на землі потовчені стогнали й ридали [жать ся,

- 150 Під жаром сонця тай ще дусячи ся у куряви хмарах“.
Зрушений сим відповів на се людяний справді господар:
„Коли-б їх Герман знайшов, покріпив і дав одіж!
Я не рад бачить таке, бо не мило дивить ся на горе.
Ми вже зворушені, як перша вість надійшла про те лихо,
- 155 Вислали скванно десь-щось з достатків своїх, щоб хоч дехто
Міг там ратунок знайти, і на сьому були вже спокійні.
Та годї нам відновлять іще раз образи ті сумні,
Бо то в людській серця заповза надто скоро тривога,
З нею-ж у парі журба, що для мене ще гірша від лиха.
- 160 Прошу, вийдїть у затишний покій, в холоднїйшу кімнату!
Сонце там не догрїва й не доходить горяче повітре
Крізь грубі мури. Матуся туди принесе нам склянчину
Зеленяку, при яким забуваєть ся всяка гризота.
Тут неприємно нам пить, бо брєнять мухи понад склянками“.
- 165 Ось і пішли вони там і потїху знайшли в прохолоді.
Обережно принесла господиня вино золотисте
В флящї шліфованій та на підставці цинвоїй блискучій,
Й зеленковатих „Римлян“, сї справжні чарки для вин ренських.
Так сидячи вони в трьох при блискучім столї забавлялись:
- 170 Круглий, брунатний був стіл і стояв на ногах він грубезних.
Брязнули зараз чарки пана дому та пароха дружно,
Та непорушно держав свою третій, немов у задумі.
Але господар візав його тут-же приятельським словом:
„Ну бо сусїдо черкнїть ся! Бог добрий на нас, від нещастя
- 175 Нас узберіг і надїєсь, збереже ще й на далі від злого.
Хто-ж бо не зна, що від тої страшної пожежі, якою
Він нас так тяжко діткнув Він же постійно хоронить
Нас і втїшає, як той чоловік, що власнеє око
Сам береже, що йому наймилїше з усїх частей тіла.
- 180 Чи-ж і на далі не мав-би Він нас берегти й спомагати?
Бо аж у хвилях біди видно добре, яка Його сила.
Мав би-ж Він знов то місто цвитуче, яке Він що-йно
З попелу двигнути дав, невсипущим, трудящим міщанам
І щедро благословив, дати знов з землею зрівняти,
- 185 І всю їх працю важку через те повернути у нївець?“
Лагідно й втїшно на се відповів добродушний священник:
„Кріпко держіть ся лише сьої віри та думки такої,
Бо вона в щастю дає і розвагу і певність, а в горю,
Нас потїша, як ніхто й оживляє найкращу надїю“.

- 190 Тут-же господар відрік те розумне мужеське слово:
„З подивом часто витав я ті хвилі широкого Рену,
Як було, їздячи в своїх ділах, я зближав ся до нього,
Все він здавав ся мені так великим, що дух ріс у мене.
Але і в думку мені не прийшло, що так скоро сей любий
- 195 Беріг стать мусить валом-заборолом супроти Французів,
А його ложе широке ровом, що їх мусить спинити.
Так то природа сама береже, бережуть нас хоробрі
Німці й Господь береже; хто-ж би глупо хтів тратити духа?
Вже потомились борці і усе супокій нам віщує.
- 200 О, коб у день той, коли в нашій церкві пожаданий здавна
Празник спокою весь люд обходити-ме, дзвони задзвонять,
Труби ревнуть й органи заграють до співу „Те Deum“,
Коби в той день і мій Герман, пан-отчику любий,
Зважив ся раз із якою коханою перед престолом
- 205 Стать перед вами, аби тее свято щасливе загальне
Також для мене було роковим для домашнього щастя!
Прикро мені, що юнак мій, що дома усе так діяльний,
Все поза домом такий нерішучий та дуже несмілий.
Мало охоти вчува між чужими людьми показать ся.
- 210 Ба, сторонить він навіть від дівчат молодих товариства
І від веселого танцю, якого вся молодіж так пожадає“.
- Так він сказав і надслухував, — вчувсь йому здалека тупіт
Коней біжучих і гуркіт коліс; і з великим розгоном
Віз загремів і пригнав із дороги до самої брами.
-

II. Терпсіхора.

Герман.

Скоро лиш гарно збудований син увійшов до комнати,
Глянув священник сейчас бистрим зором на нього; поставу
Всю озирнув і його все поведенне враз проникливим
Оком, що скоро з лица стан душі відчитати зуміє.

5 Тут-же всміхнувсь і сказав по приятельськи щиро до нього:
„Ось ти прийшов як не той чоловік! Ще ніколи тебе я
Жвавим таким не видав, ні в очах твоїх блиску такого.
Радісний ти повернув і погідний, як видно, дарунки
Ти поміж бідних роздав і прийняв від них благословенство“.

10 Відповідь дав на те син супокійно та словом поважним:
„Чи я похвально вчинив, — я не знаю; однак моє серце
Так поступить наказало мені, як ось розкажé вам.
Мамо, ви довго барились, поки вибрали одежу —
Ось чому ваш клунок досить пізно міг бути готовий —

15 Також і пиво й вино пакувалось страшно, поволи.
Якже-ж нарешті я встиг через браму на вулицю вїхати
Супроти мене плила вже юрба горожан із жінками
Та діворою, бо віддалив ся вже похід вигнанців.
То-ж я чим скорше погнав у їх слід до села, де, як чув я,

20 Мали вони спочивать і до завтра підночувати.
Їдучи в напрямі тім по новому гостинці нагнав я
Віз величезний, що був із порядного дерева збитий;
Два його тягнуть воли, найсильніші й найбільші в тім краю,
А біля них поступа певним кроком дівчина вродлива.

25 Довгим бучком поганя ті воли круторогі та дужі,
То підганя, то спиня і поводить їх дуже розумно.
Як угледіла мене та дівчина, зблизила ся звільна
До моїх коней і так відізвувалась до мене: — „Не все так

- Ми бідували, як ось тепер бачите нас на тім шляху.
- 30 Ще я не звикла просить подарунку в чужого, що часто
Дуже нерадо дає, аби тільки убогого збуть ся.
Але потреба притисла мене говорити. На соломі
Тут у полозі лежить багатого власника жінка,
Що її віз та воли та саму вагітну я заледво
- 35 Спасла. Спізнали ся ми, і вона ледво дише, та голе,
Вроджене ось що дптя коло груди своєї тримає;
Наші не много-би їй помогли, хоч-би ми їх дігнали
Тут у найблищім селі, де думаєм ніч ночувати;
Надто боюсь, що вони вже минули село те в поході.
- 40 Як що ви тут із сусідства, то нам допоможіть нещасливим“.
Так ось сказала вона, й на соломі бліда поліжниця
Встала й на мене глядіть почала, я-ж промовив на тее:
„Дійсно до добрих людей промовляє нераз дух небесний,
Що вони чують біду, що нещасного брата постигла.
- 45 Бо отсе мати мені прочуваючи вашу потребу
Звиток дала, аби ним приодіти, в кого брак одежі.
І розв'язавши шнурок я подав їй халат той батьківський
І полотно й сорочки і все те, що дала мені мати.
А вона втішно рекла: „Лиш щасливий не вірить, що чуда
- 50 Діють ся ще й до тепер. Бо лиш в злиднях нам можна пізнати
Руку Господню, котра на добро людей добрих наводить.
Те, що зробив через вас Він для нас, хай і вам самим зробить!“
І я побачив, як та породілля утішно гляділа
На полотно, перед всім-же за мягку флянелю хапала.
- 55 „Ну, поспішаймо тепер“ — рекла дівчина до поліжницї, —
Там до села, де стоїть уже наша громада і ніч заночує;
Там постараю ся я про всілякі діточі потреби“.
Поздоровивши мене вона ще раз сказала: „Спасибі!“
Потім пігнала воли; віз поїхав, та я ще лишив ся,
- 60 Здержавши конї, бо щось мені в серці двоїлось, чи маю
Зараз рушати до села, поганяючи скорими кіньми,
Страви там порозділять поміж решту народа, чи може
Все тут дівчинї віддати, аби там розділила по правді.
Зараз у серці моїм я рішив ся й поїхав
- 65 З легка за нею й дігнав і промовив до неї живенько:
Дівчино добра, мені дала мати не тільки полотна
Ось на сей віз, аби чим було голому стати в потребі;
Але ще й страв додала та напоїв усяких; чимало

Всього того в мене тут напаковано в мойому возі.

70 Ось я й надумав тепер в твої руки віддати всі ті дари,
Так я здаєть ся сповню припорученне тее найкраще.
Ти роздася все як слід, я-ж давав-би лиш куди попало-б“.
Тут відповіла вона: „Порозділюю дари сумлінно
Тай потрібнішим лиш дам і буде у них радість із того“.

75 Так то сказала вона. А я скоро зачав відчиняти
Скрині на возі, дістав з них шинки ті тяжкі й цілі хліби
Потім фляшки із вином, далі з пивом і все передав їй.
Радо-б я дав їй ще більш, — та порожні були уже скрині.
Все те зложила вона у ногах поліжничі й погнала

80 Далі, а я отсе повернув з кіньми своїми до міста“.
Як лише Герман скінчив заговорив сусід говірливий
І відозвав ся ось як: „О, щасливий, хто в днях сеї втеки
Та заворушень лиш сам супокійно жие в своїм домі,
І кому жінка з дітьми знай не тулять ся з жахом до боку!

85 Чую щасливим себе! Ні защо не хотів-би я батьком
Звать ся тепер і журбу поносить за дітей та за жінку.
Часто про втеку вже я промишляв і найкращії річи
Попакував золоті ланцюшки ще покійної мами,
Також срібло стареньке; з якого досіль не спродав я нічого.

90 Певно, бггато ще там таких річей, що їх сховаєш.
Навіть квітки й корінці для ліків, поназбирані пильно
Стратити я би не рад, хоч товар се не дуже коштовний.
Коли-б провізор зістав, я пішов-би із дому спокійний,
Щоб лиш готівку спасти й своє тіло, то все найважнійше

95 Спас-би я, бо одинцем втікати людині найлекше“.

„Годї сусїдо“, — сказав на се з натиском молодий Герман, —

„Думаю зовсім не так і догану даю вашій мові.

Що-ж варт такий чоловік, що в нещастю і в щастю про себе
Думає тільки, ні злиднів ні радости він поділити

100 З иншим не зна і в душі не вчува себе здібним до сього.

Я би скорійш, як коли, тепер жінку узяти рішив ся;

Много бо добрих дівчат потребує опіки та мужа.

Жінка-ж потрібна й йому для розради в нещастю та горю“.

З усміхом батько відрік: „От се любо від тебе почути!

105 Слів таких мужніх я чув не богато ще досіль від тебе“.

Але слова ті в ту-ж мить добра мати підхопила скоро:

„Сину, ти правду сказав! І ми родичі в тім дали приклад.

Ми бо побрали ся те-ж не в веселу годину; злучила

- Нас навпаки до віку найсумнійша година обоє.
- 110 Рано було в понеділок — тямую гаразд; бо у день попередній
Вибух страшний той пожар, що все наше місточко звівечив.
Двацять літ тому тепер; так як нині була се неділя.
День був сухий та палкий і води було обмаль у місті.
Люд на проходах увесь, у святочних одежах убраний,
- 115 Порозходив ся до сіл по шинках та млинках довколичних,
Як загоріло ся щось в кінці міста; пожежа погнала
Швидко по вулицях скрізь і сама собі продув творила
І запалали стодоли, наповнені зібраним збіжем
І загоріли всі улиці аж до базару; і мого
- 120 Батька сусідній дім геть погорів і отсей те-ж спалив ся.
Мало що ми вратували всю нічку смутна я сиділа
Перед місточком на вигоні, скринь та ліжок стережучи.
Та нарешті мене сон ізнеміг; як збудив мене в ранці
Ранішній холод, що все перед соняшним сходом буває,
- 125 Бачила дим я і грань і високії комини й мури.
Стисло ся серце моє, але сонце знов якось гарнійше
Ані-ж звичайно зійшло, і відвагу навіяло в душу.
Скоро підняла ся я, бо на місце схотіла поглянуть,
Де знаходив ся наш дім і чи там вратували ся кури,
- 130 Що я любила над все; бо дитяча була моя вдача.
А коли пішла я туди через подвіря дому й руїни,
З другого боку ти надійшов і глядів на тім місці
Свого коня, що загіб у пожежі у стайні; ще тліли
Бальки над ним; не було серед звалищ коня ні познаки.
- 135 Так ми стояли сумні проти себе в задумі глибокій,
Бо вже упала стіна та, що наші подвіря ділила.
І несподівано ти взяв за руку мене та промовив:
„Лізь! звідкіль ти тут? Ходи геть, бо спалиш ще підосви!
Бо туди ще скрізь грань і палить мені чоботи грубі“.
- 140 Потім підняв ти мене й переніс через власне подвіре
Там, де стояла ще брама отта камяна зі склепіннем
Так, як стоїть і тепер — лиш сама із усього лишилась.
Там посадив мене й став цілувать, а я-ж боронила.
Але на се ти сказав мені дружно значучеє слово:
- 145 „Бачиш, згоріли дома. Поможи мені мій збудувати,
А твому батькови, я допоможу його дім поставити.
Нерозуміла однак я тих слів, аж післяв ти до батька
Мойого маму свою і звершилось між нами подружжє.

- З радістю нині ще я ті недогарки бальків згадаю
150 І той схід сонця такий пречудовий усе ще я бачу...
Сей бо день дав мені мужа, а перші ті хвилі руїни
Страшні в юних літах мені сина дали дорогого.
Тим то хвалю се тобі, любий Германе, що ти з довірем
Дівчину також згадав у часі тім, таким невідраднім
- 155 І не жахавш ся взять її в пору війни та руїни“.
Зараз на тебе отець відізвав ся і живо промовив:
„Дуже похвальні думки і правдива зовсім та подія,
Що ти, матусю отсе розказала, бо все так і сталося.
Але що ліпше то ліпше. Не кождому так випадає
- 160 Розпочинати на ново цілий свій захід та доробок,
І не повинен-же кождий отак, як ми гарувати.
О, як щасливий отой, кому батько і мати готовий
Лишать вже дім повен всього добра, а він тільки щастєм
Може вкрасити його. Починать усе трудно, найпаче-ж
- 165 Дім починать, бо всього чоловік потребує, а все те
День в день дороще, а ти міркуй лиш, де гроші добути.
Маю надію, що й ти любий Германе, нам незабаром
Суджену в дім приведеш, а до неї ще й придане гарне.
Адже статочний муж все і дівки багатой гідний;
- 170 Тай благодать немала, коли враз із коханим подружжєм
Всяке хосенне добро в дім прийде, в кошах та у скринях.
Адже не даром рік в рік приготує мати для доні
Звої тонких полотен рушників та білизну хорошу,
Родичі хресні дають у дарунку їй срібну посуду.
- 175 Батько-ж у скринці своїй відклада золотії дукати,
Щоб могла доня колись твм добром і дарунками тими
Врадувать хлопця того, що візьме її з поміж всіх інших.
Знаю, як любо жінці, коли в домі свого чоловіка
Бачить у кухні і скрізь по покоях усе своє власне,
- 180 Власним біллем накрива і столи і подружню постелю,
Тільки посажну я рад в своїм домі невістку витати,
Бо не посажню в кінці почне муж зневажати, слугою
Стане вважати її, що прийшла з клунком у господу.
Хвиля кохання мине і муж робить ся несправедливим.
- 185 Так синку, ти-б мені втіху зробив на старість велику,
Як-би невістку нам припровадив до дому гарненьку
Тут з сусідства, ось хоч-би із того зеленого дому.
Пан його справді богач, торговля в нього й фабрик чи-мало:

- Все багатіє день в день, бо купцеви все зиски приносить.
- 190 Три в нього донечки, їм самим тільки прийде весь сей маєток.
Найстарша, знаю се вже, є заручена, але молодша
І наймолодша — обі ще свобідні і може не довго.
Я-би на місці твоїм уже досіль не гаючись довго
Взяв був із них котру будь, так як маму твою без вагання“.
- 195 Скромно на те відповів нетерпливому батькови Герман:
„Дійсно, і я так бажав, як і ви одну з дочок сусіда
Вибрать. Адже-ж ураз ми зростали й учили ся в школі,
Бавились враз на торзі біля студні дітьми ще малими
Й часто я їх боронив від хлопячої нести й пустоти.
- 200 Та се давно вже було, підростаючи люблять дівчата
Дома сидіть і забав свавільніших тепер уникають.
Певно виховані добре вони. І не раз по старому знакомству —
Я заходив у їх дім, як і ви собі сього бажали.
Але ніколи мені не було в їх товаристві втіхи;
- 205 Все я там мусів зносить, як вони на мені щось ганили.
Сурдуть за довгий на мені, то грубе сукно, або краска
Надто негарна, не так завите волосє, як треба.
Врешті надумав ся я пристроїть ся так само, як тії
Купчики, що там у них все в неділю у гості приходять
- 210 І пів шовкові на них накидки тріпочуть ся в літі.
Скоро збагнув я однак, що вони собі з мене глузують;
Се заболіло мене, — почув я уразу; тим більше
Жалував я, що вони знехтували сю добрую волю,
Що мав до них я, найбільш до найменшої з них, Маріанки.
- 215 Оттак пішов я до них у останній великдень у гості,
Вбраний у сурдуть новий, що тепер там висить у шафі
І уфрізований був, як і всі паничі містовії.
Скоро лише я ввійшов, вони в регіт усі, я одначе
Сього до себе не брав. При п'яніні сиділа Мар'янка
- 220 Батько присутний був і слухав рад, як співали дівчата,
І одушевлений був та в гуморі. Я слухав, та дещо
Не зрозумів, що було в тих піснях, лиш багато співали
Там про Паміну якусь, тай іще про якогось Таміна.
То-ж не хочачи німим быть між ними, коли вже скінчили.
- 225 Я запитав ся про текст, хто такі, ті обидві особи?
Всі замовчали на се і всміхнулись лиш батько промовив:
„Правда, приятелю мій, що ти знаєш лиш Адама й Еву?“
Тут уже порснули всі і засміялись в голос дівчата,

Реготались паничі, а старий аж за пузо держав ся.

230 З сорому я опустив капелюх, а хихотанне тихе
Далі трівало, хоч щось вони там і співали і грали.
Зі стидом до дому я втік і вернув ся ображений дуже,
Сурдут у шафу поклав, а волосє геть розкучерявив
Пальцями тай присягнув не вступать більше в тії пороги.

235 І мені й досіль не жаль, бо гонорні вони та без серця.
І зачуваю, що в них я ще й досіль зову ся Таміно“.

Мати сказала на те: „Та не слід тобі, сину, так довго
Сердить ся на дїтваків, бо всі троє іще вони діти.

А Маріянка не зла і до тебе була все прихильна:

240 Вчора про тебе мене ще питала. Ту взять ти повинен!“

Але подумавши син відказав: „Нї, не йде! Ся зневага
Надто глибоко в серце вїлася мені. Нї защо не хтїв-би
Я при клявірі її ще раз бачить і спів її слухать“.

Але зірвав ся отець і промовив гнївними словами:

245 „Мало потїхи мені з тебе, сину! Я все говорив се,

Як лиш до коней ти мав і до праці пильної охоту:

Те, що в заможніх людей роблять слуги, й ти робиш,

А рівночасно отець мусьть жити неначе без сина,

Щоби на славу йому показати ся вмїв між міщанством.

250 Так мене й мати твоя ще колись пустим словом дурила,

Як тобі в школі не йшло, нї читать, нї писать анї вчить ся

Так, як се иншим ішло, і ти все засїдав як останній.

А вже-ж; се все так бува, коли в серці своїому не має,

Почуття чести юнак і не хоче зістать чимось вищим.

255 Як-би мій батько був дбав так за мене, як я ось за тебе,

В школу мене послав і наймав мені вчителїв добрих,

Певно не був-би я тим, чим тепер хазяїн трактїєрнї“.

Але піднявши ся син до дверей наближаєть ся мовчки

Звільна й без шуму; та в тїм з пересердя отець погукує

260 Вслід за ним: „Ну, ну йди геть! Знаю добре твою я упертїсть!
Йди й господарство веди, аби я не сварив на тебе;

Але не думай лише, що ти зможеш мужицьку дївчину

В дїм як невістку ввести, якусь ступу-простачку!

Довго я жпв між людьми й поводити ся з ними я вмїю

265 Вмїю гостити панів та їх пань, що вдоволені завше

Звідсїль виходять; чужим вмїю також схлїбляти приязно

Але також наконець мусить до мене і невістка

В дїм увїйти і мій труд довголїтвїй мені всолодити.

І на клявірі хай грає, щоб в домі моїм що найкращі
270 І що найліпші з міщан на охоту веселу збирались;
Як по неділям бува у сусіда“. Та тут син легенько
Клямку потис і отак ледви чутно вийшов із кімнати.

III. Талія.

Горожани.

Так то уйшов там несміливий син від горячої мови,
Але отець говорив іще далі в початому тоні:

„Як в чоловіці нема чого, то сього й не добудеш із нього.

Так і мене ледво чи коли втішить доповнення того,

5 Що я бажав, аби син не такий був як батько, лиш лішший.

Бо чим булиб дома, чим булиб міста, як-би кождий

Все залюбки не гадав що має вдержать, відновити

І поліпшити також, як учить нас пора й заграниця.

Та-ж чоловік не повинен мов гриб той з землі виростати

10 Й скоро на місці зогнить, в тім самім, що його виростило,

Не полишивши сліду ніякого, діяльної праці.

Адже-ж по домі як стій се пізнати, який пан у ньому,

Так як в місточко війди й зараз можеш судить про началь-

Бо де валить ся вежа, осипають ся мури, в окопах [ство.

15 Повно смітя, і по всіх вулицях, скрізь валяєть ся нечисть,

Де з місця вивалив хтось каменяку й назад не управив,

Попрогнівали крокви та нової підпори даремно

Дім дожида, там уже звісна річ: в місті кепська управа.

Бо де з гори раз у раз не діла чистота та порядок,

20 Там привика міщанин дуже легко до бруду й недбальства,

Як привикає жебрак до дрантивного свого лохміття.

Тим то й бажав я собі, щоби Герман удав ся в дорогу

На якийсь час та бодай обіздрів собі Штрасбург та Франк-

Мангайм привітний також побудований рівно та гарно, [фурт,

25 Бо хто великі міста такі чисті побачить, той буде

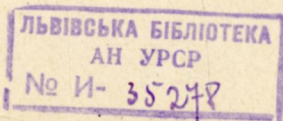
Дбати потім і своє, хоч маленьке місточко вкрасити.

Чи-ж не хвалить чужинець і у нас ті направлені брами,

І побілену вежу та порядно відновлену церков?

Чи-ж не хвалить усяк і наш брук й канали многоводні,

30 Криті й розділені так, що безпеку й користь приносять,

- Так, що пожежу сейчас з першим вибухом можна вгасити?
І чи-ж не сталось те все після тої страшної пожежі?
Був будівничим шість раз я у радї й здобув я похвалу
Й щирю подяку за те від усіх горожан, що охїтно
35 Й пильно сповняли все те, що я радив і плян довершили
Чесних мужів, що його уложили, але не скінчили.
Так усі радні в кінці до роботи набрали охоти;
Всі вони дбають тепер і будову гостинця нового
Вже ухвалили, що нас з головним має трактом злучити.
- 40 Але бою ся, не так буде молодїж вже поступати;
Бо одні думають лиш про марнії забави та строї,
Інші-ж пильнують домів й не злазять, сказати так, із печі.
І я боюсь, що таким також Герман мій буде на завше“.
І відповіла на се господиня розумна та добра:
- 45 „Все ти, татуню, таки проти сина був несправедливий, —
Та таким робом найменш тобі добре бажанне сповнить ся,
Бо ми не можем дітей урабляти по замислам своїм;
Так, як їх Господь нам дав, так слїд їх держать і любити.
Виховать їх як найліпше й дати кождому з них свою волю.
- 50 Бо один має такі, другий іншії дари з природи;
Кождий ужити їх рад і по своїому вживши щасливо,
Може і добре прожить. І не лай менї Германа більше!
Бо я се знаю, що він варт тих дїбр, які в спадку дістане,
Буде порядний хазяй і взорець для селян і міщанства
- 55 Тай і в нарадах, се знаю я добре, не буде послїдний.
Але сварнею день в день та докорами ти бїдоласї
Смілість вбиваєш в душі так, як ти учинив се й сьогодні.“
І вона вийшла як стїй із кімнати й побїгла за сином,
Щоб відшукати його та потїшити словом сердечним
- 60 Знов, бо він добрий був син і заслугував повнї на теє.
З усміхом — скоро вона відїшла — сказав батько такеє:
„Дивний народ ті жінки, зовсїм так наче діти малїї!
Кожда жие тїльки так, як самїй усе їй до вподоби.
Ти-ж тїльки завше хвали і за все її гладь по головицї.
- 65 Раз на все правда оте, що стареньке говорить прислїве:
Хто не ступа наперед, той ступає назад. Так і буде“.
Але на те аптикар відповів і промовив розважно:
„Радо се й я признаю вам, сусїдо. Я й сам оглядаюсь
В одно за ліпшим, щоби лиш нове та не було дороще.
- 70 Та не богато хїсна, коли грошей в кого не богато,

- Дбать усе та працювать, направлять у внутрі та поверха?
Дуже вже тісно міщанам; хоч як вони й знають, що добре й
Та не осягнуть ніяк, бо кишени бач, не вистачає, [корисне,
А за багато потреб, і так щось його все зупиняє.
- 75 Дещо й я був-би зробив, але хто не злякав ся-б видатків
На такі зміни, а ще у часах небезпеки такої?
З давна всміхав ся мені домик мій у веселій одежі,
З давна ясніли також із великими шибамп вікна.
Але хто може з купцем порівнять ся, який крім маєтку
- 80 Знає дороги також, як усе що найліпше дістати?
Гляньте лишень на той дім проти нас! Він новий, як чудово
Там на зелених полях відбивають ся білі прикраси
Шибп у вікнах, які величезні й блистять мов свічада,
Так, що собою притьмив усї чисті доми він на ринку!
- 85 А по пожежі були оба наші будинки найкращі
Мій, се аптика „Під Ангелом“, ваш заїзд „Льва Золотого“.
Тай город мій також був на всю ту околицю славний;
Кождий прохожий ставав і глядів крізь червоні штахети
На жebraків камяних та на карлів у пестрих одежах.
- 90 А як кому подавав каву я у причудній печері,
Що тепер справді стоїть майже пустою й пилом припала
Той надивить ся не міг на барвисте світло тих мушель,
Гарно уставлених в ряд; навіть знавець здивованим зором
Міг оглядять камінці із блискучого блесту й коралї.
- 95 Так подивляли також мальовило в салонї, де дами
В строях пренишних у раз із панамп в саду похажали
І в кінцях пальців квітки то держали, то иншим давали.
Та хто-би на те тепер ще дивив ся! Я сам осоружно
Ледво загляну коли, бо все нинї инакше, густовно
- 100 Мало-би быть, — кажуть всі, — білі лати й лавки деревляні,
Гладко та просто усе, різьби ні золочень не треба,
Дерево тільки чуже та рідке, що багато коштує.
Ну, не противен-би я й собі справити дещо новеньке
І поступати з часом та змінати уладжене часто;
- 105 Але-ж боїть ся тепер кождий рушити хоч-би найменше,
Тай і робітників хто міг-би в наших часах оплатити.
Ось я недавно хотів Михайла святого, що фірму
Мойї аштиці дає, позолотою вкрити наново.
Йї смока страшного також відновить, що в ногах його веть ся
- 110 Та я лишив їх таких пожовклих, бо кошту злякав ся“.

IV. Евтерпе.

Мати й син.

- Так говорили мужі, забавляючись разом, а мати
Вийшла з кімнати в той час, аби сина шукать перед домом,
На кам'яній тій лавці, де сидіти любив він звичайно.
Там не заставши його поспішила заглянуть до стайні,
- 5 Чи не порастєть ся він біля пишних огерів, які він
Ще жеребцями купив і яких не звіряв він нікому.
Та там промовив слуга: „Він пішов от сюди до города“.
Швидко вона перейшла два просторі подвіря, а потім
Стайню минувши й обі побудовані гарно стодоли —
- 10 У огород увійшла, що тягнувсь аж до мурів місточка,
Вдовж по ньому пішла й любивала ся всім, що росло там,
Тут напростує дручок, яким яблуні гилька підперта,
Плодом обтяжена, там підіпре таку-ж гильку у груші;
Там із капусти розлогої здійме гусениць скілька, —
- 15 Бо трудолюбна жона не любить ніколи йти дармо.
Так перейшла вона весь огород до кінця, до альтанки
Хмелем оброслої, та також тут не знайшла вона сина,
Як іще й досіль його не знайшла — огородом ходивши.
Але відхилена була лиш фіртка, яку із альтанки
- 20 З дозволу ради — колись її прадід бурмістер шановний,
В мурі місточка велів пробити і нею вигідно
Через глибокий окіп та сухий перейшла аж на той бік,
Де край дороги лежав на узгір'ю стрімкім виноградник
Тинном обведений, скрізь і до сонця схиляючи плочу.
- 25 Нею ступала вона по стежині крутій і втішалась
Грознами повними, що з під широких листків виглядали.
По середині вела висока тінпста алея,
Нею в гору ішло ся східцями з нетесаних камнів.

- Скрізь нависали з боків грозна гутедель та мускателі
30 Червонуваті при них незвичайно великі та сині,
Плекані пильно, що їх по обіді подавано гостям.
Але часть прочу гори поєдинчі лози вкривали
Повні дрібнійших ягід, що вино з них бува знамените.
Так вона йшла до гори та вже тішилась осіню й днем тим.
- 35 Радісним, у яким люд околичний справля винозбори,
Грозна зриває і моц витиска і в бочки наливає.
Штучні огні вечером із усіх місць та кінців довкола
Блискають, лускають, — так се найкраще жниво святкують.
Та неспокійно вона далі йшла двічі й тричі гукнувши
- 40 Синові, та лиш луна двічі й тричі їй відповідала,
Що там від веж містових відбивала ся в одно гомінка.
Бо не привикла вона шукать сина; ніколи далеко
Не віддалявсь він, або говорив їй, щоби не журилась
Мати кохана за ним, боячи ся лихої пригоди.
- 45 Та надіялась вона усе ще його стрінуть на стежці,
Бо обі фіртки, у низу і у винниці горішня —
Так стояли отвором. А там вона вийшла на поле,
Що весь узгіря хребет широчезним платом покривало.
Все ще йшла вона досіль своїм власним ланом і втішалась
- 50 Посівом своїм та збіжем, що пишно довкола хилилось.
І хвилювало по полі своїм золотистим колосем.
Поміж загонами йшла вона стежкою в одно межою,
Ген аж до груші, що там он на горбі стояла висока;
Поля належного їй вона крайню границю творила.
- 55 Хто посадив її, годі се знать. Та на всю доохрестність
Видно було її й скрізь своїм плодом була вона славна.
Женці під нею нераз і полуднувать втішно сідали,
А пастухи в осени, в її тіни черед доглядали;
Бо попід нею були лавочки із дерну та каміння.
- 60 Й не помилилась вона; там сидів її Герман у тіни,
Спертий на руку сидів і здавалось глядів десь далеко
Ген аж до гір у віддалі, звернувшись до неї плечима.
Тихо підкралась вона і плечей його легко діткнулась.
Він відвернув ся скоренько, — в очах його сльози блистіли.
- 65 „Мамо“ — сказав він, змішавшись — „Мене ви злякали“.
Сльози обтер молодець з благородним серцем у груди [І скоро
„Як то! Ти плачеш, мій сину?“ — зворушена мати сказала, —
„Не пізнаю тебе! Ще сліз ніколи не бачила в тебе.

- Що тобі серце давить? Що загнало тебе під сю грушу,
70 Тут в самотині сидить? І що сльози з очей витискає? "...
І перемігши себе сини по щирости ось що промовив:
„Дійсно з каміння хіба було-б серце у груди у того,
Хто не вчував-би тепер того горя заточників бідних.
Тямки хіба не мав-би у голові, хто-б не журився
75 Про своє власне добро і добро вітчизни в отсе время.
Те, що сьогодні я чув і побачив, зворушило серце
В мене; і вийшовши тут дивлячись на припишну, широку
Тую країну, що ось простягла ся плідними горбами,
Бачу, що збір багатий обіцює повні комори.
80 Ах, та як близько від нас лютий ворог! Що правда, ще Рену
Хвилі хоронять нас. Ах, що значать однак хвилі та гори
Тому народови, що надтягає сюди наче буря?
І молодих і старих із усіх він усюдів стягає,
Силою пре наперед, і юрба та страшна не боїть ся
85 Смерти, бо як пропаде з них одна юрба, друга надходить.
Ах, але Німець сидить і не сміє ні рушити ся з дому!
Чи сподіваєть ся він, що мине його лихо грізне те?
Мамо кохана, скажу вам по правді, болить мене нині,
Що увільнили мене, коли оноді в нас льосували
90 З поміж міщан добровольців. Се так, однак я й хазяйство
В нас не мале і діла наші те-ж не є маловажні:
Та чи не ліпше-б мені ген он там на границі
Ждати в оружних рядах, ніж тут ждати на нужду й неволю?
Так, мені дух се сказав і на дні душі в мене клубить ся
95 Смілість і жадоба служить вітчизні у потребі,
Хоч-би й умерти, аби иншим достойний приклад подати.
Дійсно, як-би так вся та молодіж німецька до купи
Там на границі зійшлась, аби ворогу не піддавать ся,
О, то й не вспіли-б вони стать на нашу землю прекрасну
100 І пожирати добра сього краю, нам перед очима,
Повелівати мужам, поривати жінок і дівчата!
Бач, матусю, мені на дні серця повсталала рішучість
Скоро зробить і сейчас, що здалось мені добрим і правим;
Бо хто міркує над міру, той вибере не все найліпше.
105 Бачте, до дому вже я не поверну, і звідси простісько
В місто йду та віддаю воякам свої руки та серце,
Аби служить вітчизні. І нехай тоді тато говорить,
Що в моїм серці нема почуття ані чести, ні слави,
Ані бажання піднять себе вище від свого стану“.

- 110 Тим зворушена каже на те добряча, розумна мати,
Тихії сльози ллючи; вони легко в очах їй ставали:
„Сину, яка-ж то зайшла в тобі зміна і в твоїм настрою,
Що до своєї ти мами не так, як учора і завше говориш,
Щиро й свободно й мені не сказав, чого власне бажаєш?
- 115 Як-би хто третій тепер чув слова твої, певно хвалив-би
Дуже тебе та твою постанову, як великодушну,
Зведений словом твоїм і такими важкими думками.
Та я ганю лиш тебе, бо хиба тебе ліпше я знаю:
Серце твоє ти скриваєш і щось зовсім инше задумав.
- 120 Адже-ж я знаю: тебе не манить ані трубка, ні бубен,
І не кортить тебе раз в уніформі з'явить ся дівчатам,
Бо ти призначений, будь ти собі і хоробрий і бравий,
Дому гаразд берегти і спокійно рілля управляти.
Отже отверто скажи: відки в тебе така постанова?“
- 125 Син-же поважно сказав: „Помиляється, мамо, один день
Другому вже не рівня. Молодець дозріває на мужа;
Ліпше в спокою нераз дозріває до діла, чим в шумі
Бур та турбот життєвих, що в молодости многих ламають.
І хоч я тихий такий був і є, в моїй груді протєс
- 130 Серце чутке та тверде, що ненавидить кривду й насилле
І я зумію гаразд відрізнити все добре від злого.
Праця така-ж і мені у руках та ногах дала силу.
Чую се: правда все те, і тому сказати можу се сміло.
Але по правді таки ганите мене мамо, й зловили
- 135 На півправдивих словах, на нещирости лихо укритій.
Бо признаю се я сам, не та близька мене небезпека
Кличе із дому вітця, ані думка висока на поміч
Стати моїй вітчині й ворогам її страху завдавати.
Се були тільки слова! Я сказав їх, аби перед вами
- 140 Скрити мої почуття, які серце моє розривають.
От і пустіть мене геть! Бо коли надаремні бажання
В мене в душі, то нехай і життє моє марно пропаде.
Бо-ж мені звісно гаразд: одиниця сама собі шкодить
Віддаючи ся, коли в одну цілість усі не змагають“.
- 145 „Ну говори, говори“ — підбадьорила мати розумна, —
„І розкажи мені все, що найменше і що найважнїйше!
Всі бо муштини палкі і доводять все зараз до краю,
А перешкода палких дуже легко з дороги відводить.
Жінка зручнїйша бува і обдумає спосіб та ходить

- 150 Також обходами, щоб лишень зручно добить ся до ціли.
То-ж розкажи мені все: чоґо так зворушив ся дуже,
Яким ніколи тебе я не бачила й кров тобі в жилах
Бурить ся й очи твої мимоволі слізми підпливають?“
Тут уже зовсім віддав ся жалю синок добрий та плакав.
- 155 Голосно плакав на матері грудях, зворушений мовив:
„Дійсно, вітцеві слова мене сильно вразили сьогодні,
Не заслужив я на них ні сьогодні, ні жадного часу.
Бо родичів шанувать було все наймилійше для мене,
І не здавав ся ніхто мені ліпшим, мудрійшим, як тії,
- 160 Що мене сплюдили й так все поважно водили в дитинстві.
Много терпів я нераз від товаришів своїх, що добру
Волю мою найчастійш платили злобою, часто
Їм без відплати прощав я сміхи, лайки та удари.
Але, коли на вітця мого сміхи вони наводили,
- 165 Як у неділю ступав він із церкви поважно й статочно,
Кпили з халата його у цвітах, або з шапки з стяжками,
Що так поважно носив, і які дарував я сьогодні,
Страшно стискав я пястук, накидав ся на них мов шалений,
Бив, молотив і трафляв їх на осліп і не давлячи ся,
- 170 Де кого бю; покровавив носи і вони верещали
І ледво втікати могли від страшних копняків й ударів.
Так виростав я усе терплячи від вітця свого много,
Що місто пинших, нераз накидав ся на мене словами,
Як йому в раді прикрість якусь на зборах зробили;
- 175 Так за колегів його свари й гнів я покутувать мусів.
Часто вам мамо мене було жаль, бо богато зносив я.
Тямлячи все доброту моїх рідних і честь їм належну,
Тямлячи, що лиш для нас вони дбають добро прибільшати,
І не одного собі відмовляють, щоб дітям щадити.
- 180 Але ощадність сама, аби пізно вживати — не творить
Щастя, не творить його також купа маєтку при купі,
Ані ріля при рілі, хоч і як заокруглені ниви.
Адже старіє ся батько, а з ним сини старіють ся разом,
Всі без радощів дня, а за те із журбою про завтра.
- 185 Гляньте сюди по низу, як прегарно богата долина
Стелить ся там, а отут виноград і сади й огороди
Шопи оттам і стайні за рядом уся гарна маєтність!
Але, як бачу потім офіцину, де попід припічком.
Видно вікно від моєї кімнати на самім піддану,

190 І як згадаю часи, коли ніч не одну я стояв там
Місяця ждучи без сну, або ранками сонця появи,
Бо для здоровля мого вистарчав сон лиш кількогодинний.
Ах, тоді все видаєть ся мені так пустим і комната,
І те подвіре і сад і те гарнез поле й ті гори.

195 Все те для мене пuste, бо не має у мене дружини“.

І відповіла на се йому добра, розумная мати:

„Сину, не більше собі ти бажаєш до дому дружини,
Аби щоденні труди свобіднійші вам стали й милійші,
Як сього хоче отець твій і мати. Та-ж намовляли
200 Ми тебе все, навіть перли на те, щоби брав ти дівчину.
Але, я знаю гаразд і тепер мені каже так серце:
Доки властива пора не прийде й властива дівчина
Не появить ся в той час, то ні руш також вибір зробити;
Переважа тоді страх; ану-ж вибереш ти невластиво!“

205 Маю сказати тобі, сину мій: Ти, здаєть ся вже вибрав,
Бо твоє серце зворушене й більш чим звичайно чутливе.
Отже признай ся мені, бо душа моя те вже віщує:
Вибрав ти дівчину тую, що зустрів серед вигнанців нині“.

„Мамо кохана, се так!“ — відповів син утішно та живо, —

210 „Так, її вибрав і як ще сьогондя в свій дім не впроваджу
Як нарічену її, як вона піде геть і можливо,
Щезне для мене на все в тім замішанню війн та походів, —
Мамо, надармо тоді вже на віки пишати ся буде
Перед очима мені ся маєтність богата, даремно

215 Будуть будучі літа плодовиті, а навіть сей рідний
Дім й огород мені збрідне. Що більш, навіть ваша.
Рідна матусю любов мене бідного втішати не зможе.
Бо я се чую, любов розрива всякі звязи родинні
Коли навяже свої; не лише покидає дівчина

220 Маму й вітця, коли йде геть за вибранцем серця свого,
Також юнак не бажа навіть знати про вітця та про матір.
Скоро побачить, що йде геть від нього дівчина кохана.
Отже пустіть і мене йти, куди мене гонить розпука,
Бо мій отець вже сказав своє слово рішуче. Його дім —

225 Вже не мій дім, коли в нїм нема місця для тої дівчини,
Тої одної, яку у свій дім я бажаю впровадити“...

Швидко йому прорекла на те добра, розумная мати:

„Отже стоять проти себе, як скали недвижні — мужі два,
Горді й завзяті: вони не приступлять один до одного

- 230 І не рухне язиком ні один з них до доброго слова.
Тому скажу я сину тобі: ще не згасла надія
В мойому серці, що він, як лиш вона добра й статочна,
Дасть тобі взяти її, хоч убогу, хоч як він рішучо
Бідну тобі наказав. Не одно він говорить сердито
- 235 Але сповнити не втне; так і тут, він забуде свій наказ.
Треба лиш доброго слова, — сього він і може жадати,
Бо він отець. Тай ми знаємо, що його гнів по обіді,
Як розігрієть ся він і ніяких резонів не слуха,
Мало значить, бо вино розворушує в нім усї сили
- 240 Впертої волї його й не дає йому слова чужого
Слухать, а тільки своє тоді слуха він і почувась.
Але ось вечір іде і богато вже там розговорів
Перелилось між ним і його обидвома другами.
Знаю, що він лагіднійший стає, коли прошумить ся,
- 245 І відчува кривду ту, що комусь ізробив у розпалї.
Отже ходи! Попробуєм сейчас, бо що скорше, те лїнше.
Други-ж потрібні і нам ті, що ще сидять з ним у кімнатї:
А особливо шановний священник нам стане в пригодї“.
- Так вона шпарко рекла, і піднявши ся з каменя й сина
- 250 З сидження враз потягла. Встав він радо за нею й обое
Мовчки в долину зійшли про важкеє міркуючи діло.
-

У. Полігимнія.

Космополіт.

- Але у трійку усе ще сиділи ураз при розмові
Той-же духовний отець і аптикар і з ними господар, —
І поміж ними ще йшла ненастанно та сама розмова;
Много про се і про те говорило ся з ріжних боків там.
- 5 Але достойний духовник промовив на тее поважно:
„Не заперечу я вам. Знаю добре, що люде повинні
Все до полішшень змагать і ми бачимо, справді змагають
К вищому все, а бодай ненастанно шукають нового.
Та за далеко не йдїть. Бо крім того змагання природа
- 10 Нам дала потяг іще все держати ся кріпко старого
Та утїшати ся тим, до чого звук усякий від давна.
Кождий стан добрий, аби лиш природний він був і розумний.
Много бажа чоловік, та потреби його невеликі,
Наші короткі бо дві і обмежена доля людська.
- 15 Тому догани не дам, хто діяльний усе і невтомний,
В подорожах навіща всі моря і всі шляхи земнії,
Сміло та пильно все дбає, втїшаєть ся зиском здобутим,
Що з відусїль наплива в його руки та його найблищих
Але я й того цїню спокійного горожанина,
- 20 Що тихим кроком своє ще батьківське надбанне обходить,
Землю всю обрабля, як година того вимагає.
Не відміняєть ся ґрунт у добрі його в кождому році,
І не відразу здійма ново-саджене дерево віти
В небо весною, рясним приоздоблене цвітом. Ні, справді,
- 25 Муж потрібує терпцю, потрібує спокійного змислу
Та рівноваги в душі, чистоти та розсудку яснїго.
Бо лиш немого сімен повіряє землі він плодючий,
Лиш не багато звірат може він годувать та множити;

Бо одинока мета його праці — шукати пожитку.

- 30 Той щасливий, кому надала таку вдачу природа.
Бо він годує всіх нас. І щасливі те-ж мало-міщани,
Що лучать працю сільську з ремеслом та міським заробітком.
Не тяготить на них гнет, що держить селянщина в тривозі,
Тай не тривожить журба, що гризе ненаситне міщанство.
- 35 Що хоч спромога мала, з богатшим вищим рівнять ся, та
Звикли бажати, а вже особливо жінки та дівчата.
Ось тому благословіть сина вашого вдачу спокійну,
Та синову, що візьме він собі до своєї внодоби“.

- Так він сказав, а в тім мати вийшла враз із сином
- 40 За руку його ведучи й перед мужем поставила тут-же.
„Тату“ — сказала — „нераз ми гуторячи поміж собою
Думали, як той прийде день веселий, коли собі Герман
Вибере суджену й нас ущасливить тим вибором врешті.
Сяк і так думали ми, то одну йому панну, то иншу
- 45 Ми призначали оттак у батьківській балаканні.
Нині той день надійшов; само небо йому показало
Суджену, та привело й його серце рішилось відразу.
Чи-ж не казали тоді ми, що сам собі вибрать він мусить?
Чи-ж не бажав і ти сам, аби він і весело й охочо
- 50 Панну яку полюбив? Ось настала та ждана година.
Він полюбив і вибрав і по мужеськи справді рішив ся:
Дівчина ся та чужа, що сьогодні її він зустрів.
Дай йому взяти її, або він нежонатим зістане“.

- І сказав син: „Дайте, тату мені її, бо моє серце
- 55 Вибрало певно і чесно. Вона дочка найгідніших“.
- Батько одначе мовчав. А в тім парох підніс ся скоренько,
Слово забрав і сказав: „Одна хвиля рішає звичайно
Про ціле людське життя і про всю чоловікову долю.
Бо і по довгій розвазі таки буде рішення кожде
- 60 Ділом хвилини; як слід рішить може тільки розумний.
Небезпечнійше усе підчас вибору тее та сее
Обміркувать побічне й таким робом чутте заглушити.
Чесний ваш Герман; його знаю з молоду я і руки він
Не простягав ще хлопцем по се, та те легкодушно,
- 65 А як бажав чого, то се йому відповідне бувало
Й се він держав. То-ж тепер ви не бійтесь і не подивуйтесь,
Що ось являєть ся в раз чого так давно ви бажали.
І не являєть ся се тепер в виді самого бажання,

- Як се бувало у вас, бо бажання часом закривають
- 70 Бажане нам, самі-ж дари приходять із неба,
У своїх власних видах. Тому не відкиньте дівчини,
Що розворушить могла перший раз дорогого,
Доброго, умного вашого сина, невинную душу.
Знайте, щасливий кому перша любка відразу дасть руку.
- 75 В кого любовне чутє потаємно в душі не всихає.
Бачу по нїм, що судьба його вже переважилась нинї.
Зразу правдива любов юнака перетворює в мужа.
Тут його гнути не слїд; коли днесь він зустрїне відмову,
То і найкращі лїта промшнуть йому в гору та смутку“.
- 80 Тут відїззав ся сейчас і антикар розсудно,
В нього вже слово давно з уст зїрвать ся було готовеньке:
„Нуте-ж підїмо й сей раз на святу посередню дорогу!
Festina lente — було царя Августа слово любиме.
Радо готов я отсе послужити коханим сусїдам
- 85 І невеличкий свій ум в їх користь пустити у дїло.
Адже-ж молодїж перед усїм потребує проводу.
Рушмо за місто як стїй, там пізнаю я дівчину тую,
І розпитаю громаду, в якій вона проживає,
Легко не здурить мене нї один, бо словам я не вірю“.
- 90 Тут зараз проговорив син слова ось які бистролетні:
„Так і зробіте сусїдо, підїть і розвідайте. Але
Добре-б було, як-би й наш панотець туди з вами подав ся;
Два такі чесні мужі будуть свїдками нам без догани.
Таточку мій, се дївча, то не жадна прибулда, одна з тих,
- 95 Що по краях та містах блудять та авантури шукають,
Та молодих юнаків хатро в сїти свої уловляють.
Нї, се жорстока судьба завірюхи військової, що нам
Світ весь колотить і вже не одну вікову будівлю
Перевернула з посад, її те-ж бідолашну прогнала.
- 100 Чи-ж не блукають тепер і вельможні пани благородні
В бідности? Навїть князї утїкають перебрані з краю?
Навїть король утїкав! І вона, з своїх сестер найліпша,
Вигнана з краю; своє забуваючи власне нещастє
Іншим іще помага, хоч безпомічна, поміч приносить.
- 105 Горе велике й біда розливають ся з краю до краю!
Чи-ж із нещастя того й якесь щастє не мало-би вийти,
І я в обїймах жени та дружини правдивої радїсть
Винести з тої війни, так як ви радїли з пожежі?“

Тут відізвав ся отець, аж уста отворивши з вагою:

- 110 „Якже се, сину, тобі розвизав ся язик, що так довго
В твоїх устах деревів і лиш рухав ся наче за напасть?
Ось і на мене паде те, що батькови кождому грозить:
Що самоволю синівську палкою піддержує мати
Надто податлива, тай і сусід рад за нею обстати,
- 115 Щоб лише проти вітця або проти мужа стояти:
Га, та не хочу всім вам спротивлять ся, бо що-ж то pomoже?
Бачу наперед вже тут упір і докори й сльози.
Йдїть і питайте, а там в імя Боже приводїте ту доню
В дїм мій; як пі, то нехай він на віки забуде про неї“.
- 120 Так ось промовив отець. На те радісно викликнув Герман:
„Ще перед вечером вам добра доня у домі явить ся,
Як собі може бажать муж, що ум має й серце у груди.
Надїюсь те-ж, що й вона в добротї своїй буде щаслива.
Так, вона буде по вік менї вдячна, що батька та матір
- 125 Дав я на-ново їй в вас, як бажають розумнії дїти.
Але, що гаять ся більш? Ось іду й запрягаю я конї
І повезу сих панів — за слїдами тієї дївчини.
Лишу самих їх, нехай роблять те, що їм скаже їх розум.
І присягаю, зроблю все те, що вони лиш урадять,
- 130 З панною-ж бачить ся сам я не буду, аж буде моєю“.
І відійшов, инші-ж усї ще се і те розважали
Мудро і на-скоро те обмовляючи важнее дїло.
Герман до стайні побїг, на борзї, де огнисті огери
Тихо стояли й хруп-хруп чисто-браний овес споживали
- 135 Й сїно сухе, що його на найліпшій левадї косили.
З поспїхом він заложив їм блискучї вудила і зараз
Перетягнув ремінці крізь пряжки, що блищали як срібні.
Потім до них присилив ще широкі та довгі поводи,
Й вивів конї на двір, де слухняний слуга уже брячку,
- 140 Виточив легко її, витягаючи з шони за дшель.
Потім за орчики враз до штильваги ремінної шлії
Попрининали і так запрягли прудкі конї до воза.
Герман ухопив батїг, сїв на віз і заїхав у браму.
Тут приятелї оба посїдали із заду вигідно.
- 145 Заторохтів швидко віз по вуличному бруку, і скоро
Миськїї мури минув і високїї вежі та браму.
Так їхав Герман у чвал на знайомий від давна гостинець,
Не зупиняв ся нїде і чвалав то в гору, то в долину.

- Та, як побачив уже він дзвінницю села недалеко
150 І наближав ся до хат, що стояли посеред городів,
Сам собі він погадав, що потрібно тут спинити коні.
В сутінку милім старих лиш високих та дуже розлогих,
Що сотки вже лїт певно на тїм місці при купі стояли,
Був широчезний вигін, весь у ясній зеленій мураві
155 Перед селом — для селян і міщан місце прогульок любих.
В тіни дерев була там плоско копана зимна криниця.
Ступнями було зійдеш і побачиш лавки камяні
Довкола жерела, що впливало все живо з під камня;
Довкола нього стїна невисока, щоб черпать вигідно.
160 Герман рішив ся у тїм холодку зупинити свої коні
З возом. Заїхав сюди і промовив такими словами:
„Висядьте, друзі, ось тут і підїть, куди треба, дізнають ся,
Чи ся дївчина варта, щоб я їй віддав свою руку.
Я у те вірю й мені ви не скажете ніщо нового;
165 Як-би я сам тут рішав, до села я пішов-би негайно
І по немногих словах вона долю мою би рішила.
Скоро пізнаєте й ви її серед людей тих вандрівних,
Ледви, чи хоч буде там одна із постави їй рівна.
Але даю вам іще сї знаки її вбрання й одежі.
170 Станик червоний вона має на своїх грудях вицуклих
Гарно шнурований, а на нїм чорна обтисла корсетка.
Ковнір сорочки увесь у хвилястих складках окружає
Підборідок і лицю додає і краси і принад.
Вільно й погідно глядить голова у гарненькім овалю,
175 Довгії коси на ній на шпильках понавивані срібних,
Нище від станика йде у складках її спідниця сняя,
І обіймає в ходу її добре збудовані ноги.
Та ще одно вам скажу і виразно хочу просити:
Не говоріть ви самі з нею й наміру свого не зрадьте,
180 Тільки питайте людей і послухайте, що муть казати.
Як зберете вже досить, щоб вітця заспокоїть і неньку,
То повертайте сюди і порадимось разом про дальше.
Так, я обдумав собі по дорозі, що ми проїздили“.
Так він сказав. Ті-ж оба подали ся в село піхотою,
185 Де по садах, стодолах та домах від люду кишіло,
А на широкім шляху — віз при возі стояли рядами.
Порались господарі коло коней, возів та худоби
Сквапно-ж жінки на плотах порозвішане шматте сушили,

А у потока струях плюскотали ся весело діти.

- 190 Так протискаючи ся між возами, люльми та звірями
В право то в ліво, глядять оба вислані розвідачі там,
Чи не побачать вони десь дівчини опсану постать.
Але ні одна з дівчат не являлась подібна на неї
Стиск побільшав ся нараз; при возах ізчинила ся сварка
- 195 Серед сердитих муштин, а до неї вмшали ся з криком
Також жінки. Та прийшов там поважними кроками старець
До спорючих прийшов і як стій втихомирив ся гамір.
Скоро спокій наказав та по батьківськи ще погрозив він.
„Чи-ж те нещастє“ — сказав він — „іще доси нас не навчило
- 200 Порозуміти в конець, що нам треба терпіть одним одних,
Бути згідливими, хоч і не кождий поступить по правді?
Тільки щасливий бува незгідливим. Чи-ж вас горе
Ще не навчило з братьми не все дертись, як доси бувало?
На чужім ґрунті, ви тут дайте місце друг другу й діліть ся
- 205 Тим, що в вас є разом, щоб і ви милосердя зазнали“.
Так сказав той чоловік, і замовкли усі і згідливо
Впорядкували вози та худобу, забувши про сварку.
Вчувши ту мову старця і побачивши, як той начальник
Враз заспокоїв народ, панотець у тій хвили
- 210 Блище до нього прийшов і промовив слова ті значучі:
„Справді, татусю, коли люд день за днем у щастю проводить,
Живить ся плодом землі, що широко кругом простягла ся
Й дари блаженні свої відновля рік у рік, місяць в місяць,
Все тоді йде, мов само з себе й кождий для себе найліпший,
- 215 Тай розумнійший і так всі живуть біля себе згідливо,
І хай мудрійший тоді не вважаєть ся ліпшим від інших,
Бо все йде, наче само через себе спокійно та мирно.
Та як зруйнує біда, життєві всі звичайні дороги,
Порозбиває дома, спустошить сади та засїви,
- 220 Вижене мужа й жену з привичної, любої хати,
Змусить їх бурлакувать у трівозі й страху дні та ночі
Ах! тоді кождий глядять, хто з усіх буде найрозумнійший,
І тоді мудрі слова він до них не говорить надармо.
Батьку, ну та скажіть, певно ви старшиною над тими
- 225 Утікачами, в яких зара? ви втихомирили сварку?
Так, ви здаєтесь мені, одним з тих ось вождів найдавнійших,
Що по пустинях вели манівцями прогнані народи.
З вами говорячи, так і здаєть ся, говорю з Мойсеєм“.

І відізвав ся на те позирнувши поважно начальник:

230 „Справді, такі в нас часи, які рідко трафляли ся доси;
Мало таких і свята й світова історія знає.

Бо, хто у днях сих прожив хоч-би тільки учора й сьогодні,
Той прожив довгі роки; так тіснять ся в нас всякії події.
Як лише троха назад спомяну, то здаєть ся, вік довгий

235 Понадо мною пройшов, а про те ще не вигасла сила.

О, ми можемо всі порівнять себе з тими потроха,
Що їм в годину тяжку появляв ся в огнистій купині
Бог; появляв ся і нам Він нераз у огнях та у хмарах“.

Та, коли парох потім захотів розмовляти ще далі

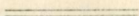
240 Знати бажаючи все, що притрафилось старцеві й людям,

Шепнув антикар йому з-тиха, в ухо слова ті прудкії:

„Ви тут балакайте з ним і зведіть на дівчину розмову,
Я піду обходом, та пошукаю її і поверну

Скоро лиш тільки знайду“. На те парох кивнув головою, —

245 А через пліт і сади та стодоли поплів ся антикар.

VI. К л і о.

Кінець століття.

- Як пан-отець запитав у начальника вигнанців бідних,
Що потерпіли вони й від коли вже їх прогнано з дому,
Мовив на те старий: „Не короткії наші терпіння,
Бо ми всіх літ тих страшних скоштували гірку тую чашу,
5 Тим іще гіршу, що нам відібрали й найкращу надію.
Не заперечить ніхто, що піднялось у всякого серце
І свободнійше в грудях біла кров мов обновлена й чиста,
Як там у перве зас'яв яркий промінь від сонця нового,
Як пішла вість про права чоловіка, що спільні всім людям.
- 10 І про святу свободу і так само про рівність похвальну!
Кожний тоді сподівав ся для себе сам жити: здавалось,
Спадуть кайдани старі, що краї многі доси вязали,
Щезне панованне всіх самолюбів і здирства й неробства.
Чи-ж не гляділи тоді всі народи у днях тих бурхливих
- 15 На ту столицю, що вже була з давна столицею світа,
А тепер більш як коли на імя те собі заслужила?
Чи-ж імена тих мужів, що слова ті окликали вперве,
Рівні не були тим всім найславнійшим, що сяють як зорі?
Чи-ж не росла в ті чася у всіх сила й душа і відвага?
- 20 Ми-ж, як сусіди були самі перші огнем тим огріті.
Потім настала війна й походи зоружених Франків
Стали зближать ся; вони, як здавалось, несли тільки приязнь.
І несли справді, бо в них були душі високі й свободні,
Радісно й посеред нас вони дерева волі садили,
- 25 Кожному право своє і правління своє прирікали.
Радість загальна тоді обняла молодих із старими.
Довкола стягів нових почали ся веселії танці.
Тут позискали, враз переможнії Франки прихильність

- З разу мужів говірким і палким своїм темпераментом,
30 Потім серця жінок невідпорної грації чаром.
Легким здавав ся нам навіть війни ненажерної натиск:
Бо нам будучину в гарних красках малювала надія,
Зір манячи в далечінь на нові, невідомі дороги,
О, як веселий той час, коли в двох — молодий з молодою
35 В танець ідуть дожидаючи дня пожаданих шлюбів!
Та радіснійший для нас був той час, коли все те найвище,
Що подума чоловік видавало ся близьким, осяжним.
В кожного тут розв'язав ся язик, говорили старії
І молодці і мужі, всі свобідно й високо й чутливо.
40 Та незабаром найшла важка хмара; за власть та за користь
Розпочалась борба між людьми, що добра не бажали,
Різали самі себе і давили братів та сусідів
І насилали на нас галапасів та здирців юрбами!
Жерла-сь у нас старшина й грабувала на розмір великий,
45 Жерла-сь й дрібнота також та здирала з малих і найменше.
Кожний про те тільки дбав, аби щось і на завтра зістало!
Стала нужда страшенна, з кожним днем ішов утиск важкійший.
Крику ніхто з них не чув, і були вони днів тих панами.
Тут і тривога і злість обняла навіть найспокійніших,
50 Кожний лиш думав і клявсь відімести дізнані зневаги
Й страти важкі та гірке розчарованне злудних сподівань.
Щастє звернуло ся тут на бік Німців, а Франки в тривозі
Там подались і уйшли з краю нашого маршом поспішним.
Ах, аж тоді у знаки нам далась та воєнна недоля!
55 Великодушний бува побідитель, або хоч здаєть ся;
Він побіджених щадить, уважаючи їх вже своїми —
Маючи з них день у день собі зиск із добра їх користи.
Та побіджений не зна ні закона, ні прав; лиш від смерти
Він утікає і жре все, що знайде без жадного згляду
60 І розгоряє тоді його ум, а розпука із серця
Видобуває йому найріжкіші злочинні вчинки.
І вже ніщо несвяте йому; грабить, а дика жадоба
Жінки насильно хвата і в страхітте відмінює розкіш.
Скрізь бачить смерть і бажа звеселити остатні хвилини
65 Звірськи, втіша його кров і втіша його вереск розпуки.
Грізно збудив ся тоді серед наших мужів гнів великий
Зазнані страти пімстить, захистить те, що ще нам зістало.
Зброю хапали усі, захочені поспіхом втечі,

Зором непевним у них та обличчями смертно-блідими.

- 70 Без перестанку ревли по дзвінницях тривожні дзвони,
Страх небезпеки неміг зупинити грізного завзяття.
Швидко змінили ся причадали рільничі спокійні,
На уоруження: кров потекла із вилок та кіс острих.
Без милосердя вони ворогів мордували нещадно,
- 75 Всюди шалїла скаженість і неміч труслива та хитра.
О, не дай Боже, людей бачить більше у шалї такому
Лютому! Звір без ума приємнійший вже вид представляє
Хай не говорить такий про свободу, що сам над собою
Запанувати неміг, скоро тільки нема йому випну,
- 80 Люзом іде усе зле, а закони він в кут заганяє.“
„Мужу поважний“,—сказав на се з натиском чесний священ-
„Недокорю вам за те, що людей ви так остро судили; [ник, —
Адже-ж зазнали ви там лиха много від злого безладдя.
Та, як-би ще раз назад в ті сумніи ви дні подивились,
- 85 То ви признали-б самі, як нераз і добро ви вбачали,
І чесноту не одну, що дрімали-би в серці закриті
Як-би грізний їх час не зворушив і як-би негода
Не довела декого між людьми проявить ся ангелом“.
- З усміхом на ті слова відізвав ся достойний начальник:
- 90 „Ви нагадали мені, як нераз, коли хата згорїла,
Газді сумному десь хтось нагадає те срібло та злото,
Що серед згарищ лежить перетоплене скрізь доокола.
Правда, що мало його, але й те, що зістало, коштовне,
І з'убожїлий збира, що найде, і рад нахїдці кождїй.
- 95 Так і я радо свої ясні спогади взад обертаю
На те немноге добро, що з тих днів моя винесла память.
Не заперечу, видав ворогів я, що щиро єднались,
Щоб ратувати люд, бачив другів і родичів добрих,
Бачив дїтей, що з любви неможливїї річи вчиняли.
- 100 Бачив також юнака, що відразу мужем став, і старця
Що змолодїв, і дитя, що нараз юнаком виступало.
Ба, навіть той „слабий пол“, як звичайно його називають,
Силу й відвагу являв, майже мужеську духа притомність.
Ось розкажу вам лише перед всїм про те гарнеє дїло,
- 105 Великодушне, яке доконала прекрасна дївчина,
Що у великім дворі лиш сама позїстала з дївками,
Бо мущини всі пішли у похід проти ворога злого.
Тут на дворнище напав волоцюг уоружених віддїл,

- Що жив розбоєм, і враз утиснув ся в кімнати жіночі.
- 110 Бачучи тут молоду, вже дорослу вродливу панну,
І молоденьких дівчат, що дітьми ще їх мож було звати,
Враз запалали вони диким жаром і вдарили сміло
На перелякану челядь і на благородну ту панну.
Та вона зараз одному з них вирвала шаблю від боку,
- 115 І рубонула його, так, що впав їй до ніг весь у крові.
Потім ударами мужніми освободила дівчаток.
Многих розбійників ще поранила, та ті уйшли смерти.
Потім подвіре замкнула й з оружем чекала на поміч“.
- Вчувши похвалу таку тої панни зрадів наш духовний ;
- 120 Зараз у думці його засвітала надія за друга;
І вже спитать захотів, куди діла ся панна та славна,
Чи в тій утеці сумній вона також іде між народом?
- Та ось антикар як раз підійшов незавважений прудко,
Сіпнув рукав пан-отця і сказав йому ось яке шептом:
- 125 „Ось я нарешті знайшов поміж сотками тую дівчину
З опису. Ну лиш ходіть і погляньте своїми очима!
Війта покличте також, щоб від нього ми більше почули“.
- Тут обернулись вони, але війта покликали к собі —
Люди його, що у чімсь зажадали від нього поради.
- 130 Тут пан-отець приступив із антикаром в парі негаймо
До діри в плоті, і той показав йому хитро й промовив:
„Бачите панну онтам? Вона ось дитинку вповила.
Зараз пізнав я кафтан із халата та пішивку синю,
Що її Герман узяв і віддав їй із вузликом шмаття.
- 135 Правда, що скоро вона і як слід вже ужила дарунок.
Се вже нам виразний знак, та і опис скидаєсь на неї.
Станик червоний, адіть як підняв ся від повної груди!
Гарно вшнурований, а поверх нього та чорна корсетка.
Ковнір сорочки як раз пофалдований чисто в жаботи,
- 140 Що підборідде її окружують, аж глянути любо.
Вільно і втішно глядить голова делікатно овальна,
Коси густії на ній поспинала шпильками зі срібла;
Хоч і сидить, то проте видно ріст її статний і рівний,
Спідницю синю, що в низ пофалдована рясно спадає
- 145 Її ноги міцні покрива й до самих кісточок досягає.
Се несумнівно вона! То-ж ходіть, щоб могли ми почути,
Чи вона й чесна така, господарна та добра дівчина?“
- Парох відмовив на те, озирнувши сидячу уважно:

- „Справді, не дивно мені, що юнак наш її уподобав,
150 Бо навіть, муж у літах їй нічого закинуть не може.
Благословенний, кому таку стать дала мати-природа!
Скрізь вона серце людей притяга і ніде не чужий він,
Хилить ся кождий до нього і кождий хотів би з ним жити,
Як лиш та гарная стать має ще й товариську принаду.
- 155 Певний я, що наш юнак підшукав собі гідну дівчину,
Що на будущій дні дасть в життю йому радість і втіху,
Силу жіночу свою зужие йому в вірну підмогу.
Статнеє тіло таке заховає напевно і душу
Чистою; юність черства їй щасливу старість віщує“.
- 160 Але аптикар сказав по короткій задумі розважно:
„Позір заводить не раз! Поверховости вірить не можна.
Бо вже нераз я пізнав, що правдиве старе те прислів'є:
Поки з знайомим новим не з'їси корець солі доволі,
Доти не знаєш його; тільки час забезпечити може,
- 165 Чи довіряти йому і чи приязнь між вами трівкая.
То-ж ми поперед всього розпитаймо в людей отсих добрих,
Що їй знають давно, і послухаймо, що вони скажуть“.
„Сю обережність і я похваляю“, — відмовив священник.
Адже-ж ми сватаєм тут не собі; комусь сватати — трудна річ“.
- 170 З тим подали ся вони чужосільному війту на зустріч,
Що своїм ділом зайнятий ішов до них по дорозі.
Зараз до нього сказав пан-отець обережно й розумно:
„Слухайте, бачили ми одну панну — онтам у городі.
Під яблунєю сидить, для дітей одежину готувить
- 175 З ношеного полотна, що напевно в дарунку дістала,
Нам до вподоби вона, і здаєть ся, вона не плохая.
Знаєте дещо про ню? Ми питаєм без наміру злого“.
Зараз звернув ся туди і в город подивив ся начальник,
І відповів: „Вона звісна вже вам. Те, що ось розказав вам
- 180 Про смілий подвиг, який учинила відважна дівчина,
Вхопивши меч і своїх захистивши перед ворогами,
Власне вона се була! По ній видно, що сильна й здорова,
Але-ж і добра не менш; свояка бо свого старого
Там доглядала до смерти, а вмер він з тяжкої гризоти
- 185 Задля місточка біди і тих напастей, що ми терпіли.
Тихо і стікно знесла вона біль по ще тяжшій утраті
Судженого свого, благородного хлопця, що в першім
Пориві смілих думок, забажавши свободи святої,

Сам до Парижа пішов і там смерти добив ся страшної,
190 Бо як у дома, так там виступав проти зла й самоволі“.

Так сказав вїйт, ті-ж оба попросились і благодарили.
Парох дуката добув — кілька мав срібняків у мошонці,
Перед годиною все те роздав милосердно та щиро,
Вигнанцям, бачучи їх, як тягли ся сумними рядами —
195 Вїйтови дав він і йому сказав: „Подїліть се даянне
Поміж потрібних, і Бог най помножить даянїе благо!“
Але спротивив ся вїйт і сказав: „Не такі ми ще вбогі!
Таляр спасли не один і одежі й посуду не мало.

Та є й надїя, що ще вернемось, поки все те минеть ся,
200 Та пан-отець утиснув йому гроші у руку й промовив:
„Вднях сих ніхто не повинен скупить ся й ніхто відмавлять ся
Брати те, що подасть милосердна рука йому в дарі.

Знати не може ніхто, доки мати-ме тее, що має,
Ані як довго йому ще прийдесть ся блукать по чужинї
205 Без огорода й рілї, що його годували давнїйше.“

„Ай, яка шкода!“ — сказав і аптикар на те запопадно,
„Що в мене грошей нема у кишенї, а то й я би дав вам
Грубї й дрібнї, бо у вас потребує їх певно богато.
Та без дарунка і я вас не лишу, щоб добрую волю.
210 Бачили ви, хоч мѳе дорівнять їй не здужає дїло“.

Тее сказавши добув він капшук шкіряний шовком шитий
Із ремінцем, у яким тютюну було напхано повно.
Він розгорнув його й став роздавати; люльок було досить,
„Дар се малий!“ — сказав він. На те промовив начальник:

215 „Добрий тютюн — люба річ подорожному завше в дорозї“.
Потім аптикар почав тютюну свого добрість хвалити.

Парох одначе потяг його геть, попрацавши ся з вїйтом.
„Час нам спішити!“ — мовив він, — „бо юнак наш там певно че-
Нетерпеливо, і рад як найшвидше вість добру почути.“ [кає

220 І поспїшили вони і прийшли й юнака коло воза
Спертого вгледїли там біля лип. Нетерпливії конї
Землю топтали, та він їх держав і стояв у задумї,
Тихо глядїв у простір і не бачив приятелїв доти,
Доки вони не прийшли й не загомонїли весело.

225 З далека вже розпочав говорити аптикар, а потім
Блище оба надїйшли. Тодї парох його взяв за руку
І перебивши слова свого спутника так відїзвав ся:
„Радуй ся, друже! Твоє вірне око і щирее серце

- Вибрало добре й гаразд. Щастя Бог тобі й судженій твоїй!
- 230 Гідна для тебе вона, то-ж сідаймо і їдьмо на місце,
Щоб поза краєм села переїхавши зараз там бути,
Панну засватать як стій і завезти до вашого дому“.
- Але юнак не зрадїв, стояв тихо без знаку утіхи,
Вчувши післанця слова, що несли йому радісну звістку;
- 235 Тяжко зітхнув і сказав: „Ми приїхали возом так живо,
Але повернем мабуть засоромлені звільна до дому.
Тут бо, допоки я ждав, обняли мене сумнівнї всякі,
Сум і зневіра і все, що так мучить закохане серце.
Чи-ж вам здаєть ся, як ми лиш прийдем, піде з нами дівчина.
- 240 Тільки для того, що ми богачі, вона-ж вигнанка бідна?
Бідність сама родить гордість, а ще й незаслужена. Панна
Невибаглива мабуть і діяльна, і світ їй отвертий
Трудно повірять, ‘аби вона виріши гарна та чесна,
Доси ніколи собі молодця не придбала якого.
- 245 Годї повірять, аби її серце ще й доси любови
Не зазнавало. Не їдьмо туди так швидко а то ще зі стидом.
Ми і повільно у дїм гнати будемо конї. Бою ся,
Що вже якийсь молодець її серце заняв, свою руку
Вірну вона подала і щасливому вже прирекла ся.
- 250 Ах, перед нею вже я з своїм сватаннем стану за пізно“.
- Парох уста вже відкрив, щоб потїшити хлопця в трівозі,
Але товариш його балакучий підхопив негайно:
„Певно, в давнїйших часах не були-б такий клопїть ми мали,
Бо тоді кождую річ відповідно робили та мудро.
- 255 Скоро для сина старі відповідну невісту дібрали,
Кликали насамперед друга дому, що мав їх довіре,
І посилали його сватачем до родителїв панни.
Сей тоді вбраний як слїд по празничному десь у недїлю
Йшов по обїді у дїм міщанина статочного, й дружно
- 260 З ним побалакав про се і про те загалом попереду,
Мудро звертаючи річ на таке, що для нього цікаве.
Врештї по обходах довгих також про дочку була згадка:
Мусїв хвалить її сват і хвалить також того, від кого
Сватом прийшов. А газда зміркував уже добре, в чім дїло,
- 265 Сват же також зараз знав його волю, й міг більше сказати.
В разї відмови й гарбуз не бував тоді так образливий;
Як-же йшло дїло на лад, то сватач був у домі найперший
І найлюбїйший усе, як лучилось родиннеє свято.

- Бо молоді весь свій вік памятали, що друг той домашній
270 Зручно до купи їх звів і вузол звязав перший між ними.
Та тепер все те, а з тим також інші старі обичаї
Позакидали, тепер кождий сам собі сватає панну.
Най же і сам собі те-ж гарбуза власноручно приймає,
Що йому може судивсь, і приймає зневагу від дівки!“
- 275 „Будь вже, що будь!“ — відповів молодець, що немного и слу-
Слів тих і в своїй душі вже рішив ся на те, що робити. [хав
„Сам я піду й про свою сам бажаю дізнати ся долю
З уст тої панни, в якій покладаю найбільше довіре,
Як тільки міг мущина покладати довіре до жінки.
- 280 Що вона скаже, те все буде добре й розумне — се знаю.
Хоч-би прийшло ся її і в останне побачить, ще раз я
Хочу зустріти той зір простодушний очей її чорних;
Хоч і ніколи її не пригорну до серця, все-ж хочу
Ще раз побачить ту грудь і ті плечі, які мої руки
- 285 Раді-б обняти, й уста, від яких поцілуй і признание
Зробить щасливим мене, а відмова погубить на віки.
Дайте самому мені іти, і не ждїть. Поїжджайте
До мого тата назад та до мами, і дайте їм знати,
Що не ошиб ся їх син і що гідна його та дівчина.
- 290 Ну, прощайте тепер! Сею стежкою поперек горба
Попри ту грушу і через винницю положену нище неї
Блище до дому мені буде йти. О, щоб міг я кохану
В радости й скоро сюди привести! Та хто зна, може сам я
Стежкою тою приїду, аби в дім не входить вже веселим“.
- 295 Так він сказав і віддав пан-отцеві ремінні вудила;
Сей їх бережно узяв і задержував коні палкії,
Швидко на віз він усїв і заняв там погонича місце.
Але ту стримав ся ще, обережний сусїда, й промовив:
„Рад довіряю я вам чесний отче, сумління та душу,
- 300 Але для тіла й кісток не найліпша буває безпека
Там, де духовна рука забира собі світські вудила“.
Ту-ж усміхнув ся на те, бистроумний пан-отець, й промовив:
„Сядьте спокійно лише й мені звірте як душу, так тіло!
Бо мої руки давно вже привикли віжками вправляти,
- 305 Йї очі привикли, де треба, трафлять найкрутїйші закрути.
В Штрасбурзі ще я привик повозить найпалкїйшими кіньми,
Бувши наставником там молодого барона; день у день
Повіз наш гучно гонив попід браму, поведений мною

- Ген на запилений шлях аж далеко до лип та левади
310 Поміж народа юрбу, що снуєть ся туди цілу днину.“
Троха вспокоєний сів по словах тих на бричку аптикар.
Але все вид подавав, що готов був зіскочить що хвиля,
Коні-ж погнали домів, бо за стаїнею знай затужели.
Куряви хмари плили з під копит їх могучих довокола.
315 Довго стояв молодець і глядів, як здіймались ті хмари,
Як розсипав ся той пил; він стояв і не думав нічого.

VII. Ерато.

Доротея.

- Як мандрівний чоловік перед заходом сонця іще раз
Гляне на нього, коли воно швидко щезає під обрій,
Потім у темних хащах і з боків поверх скель придорожніх
Бачить подобу його, і куди лише зір свій оберне,
- 5 Образ той сяє й блищить перед ним різнобарвною грою;
Так перед Германом те-ж любий образ дівчини лагідно
Виринув і наче плив по стежині між збіжем високим.
Він мов прокинувся із сну і помалу звернув свої очі
В бік до села, і тут знов було диво, бо постать висока
- 10 Тої-ж дівчини ішла й наближала ся звільна до нього.
Впер він у неї свій зір. Ні, не привид се був, але справді
Се йшла вона; у руді несла збан величезний за вухо,
Менший у другій, і так поспішала чим дуж до криниці,
Радісно виступив він їй на зустріч. Сам вид її сили
- 15 Йї смілости дав йому більш, і до неї сказав він ввічливо:
„Ось знов стрічаю тебе, дорогая дівчино, при ділі;
Иншим ти поміч несеш і людей покріпити бажаєш.
Чом-же сама ти прийшла до криниці, від хат так далеко?
Адже-ж там інші мабуть беруть воду з сільського потоку.”
- 20 Правда, свіжіша отся й приємніша і силу якуюсь
Має, — то певно береш для недужої, що їй ти служиш?
Дружно в той час з молодцем поздоровилась добра дівчина
Йї мовила: „Ось вже мені й оплатив ся сей хід до криниці,
Скоро тебе я знайшла, що добра нам подав так багато;”
- 25 Давця такого сам вид так приємний, як і його дари.
Прошу, ходіть, і самі поглядіть, кому в нас ваша щедрість.
Допомогла і прийміть від споможених щиру подяку.
А як питаєте ви, чом сюди я прийшла за водою,

- Де з жерела отсього ненастанно пливе вода чиста.
- 30 Я і скажу: В селі необачнії люди всю воду
Закаламутили нам, до потока вгоняючи коні
Та весь товар, відки всі брали воду звичайно селяни.
Також пранням і миттем занечистило наше жіноцтво
Всі там корита в селі і криниці; бо кождий із наших
- 35 Дбає лише про своє, щоб найблищу потребу чим скорше
Заспокоїть, а про тих, що за ним ідуть, не помисляє“.
- Кажучи сеє вона в супроводі його зіступила
По камяних сходах в низ, і на примурку біля криниці
Сіли обоє. Вона похилилась води набирати,
- 40 Він-же взяв другий збанок і нагнув ся те-ж понад цямбрину.
І вони бачили, як лица їх на тлі синяви неба
Повідбивались в воді і хилились до себе приязно.
„Дай мені пити!“ — сказав веселенько юнак, а дівчина
Збанок йому подала. Спочивали обоє спокійно
- 45 Спершись о тії збанки, а вона відізналась до друга:
„Відки узяв ся ти тут і чого надійшов так далеко
З місця, де бачились ми перший раз, і без коней та воза?
В низ задивив ся юнак, а потому свій зір супокійно
В гору підняв і глядів по приятельськи в очі дівчини.
- 50 Чув себе певним у всім. Але їй про любов говорити
Він ані разу не міг; не любов із очей їй гляділа,
Лиш ясний ум, що велів і йому говорити розумно.
Швидко надумав ся він і по щирости мовив до неї:
„Все тобі, мила, скажу й відповім на те все, що питаєш.
- 55 Я задля тебе прийшов. Бо чого маю з тим укривать ся.
Я у достатку жию при родителях моїх обоїх,
І помагаю їм дім і хазяйство як слід обходити;
Бо я у них одинак, а робота у нас ріжнородна.
Поле я пораю сам, а отець мій завідує домом
- 60 Пильно, а мама як слід господарство усе оживляє.
Але ти певно й сама знаєш добре, як часто ті слуги
То легкомисністю, то злою волею мучать газдиню;
Мусить усе їх мінять, за одні хибі інші приймати.
Здавна вже мати моя була рада дістати дівчину,
- 65 Щоб не лиш працею рук, але й серцем була їй підмога,
І заступила дочку, що на жаль передчасно померла.
Бачивши нині тебе коло воза так зручну й веселу,
Бачивши силу твоїх рук і тіла будову здорову,

Вчувши розумні слова з твоїх уст я зворушив ся сильно.

- 70 Спішно до дому подавсь і родителям, а також другам
Я по заслужі тебе похвалив. А тепер тут явив ся,
Щоб передати тобі своє власне та їхнє бажаннє.
Тут він запяв ся. „Не бійсь!“ — прорекла вона, — „й дальше
Не образиш мене тим, що з подякою я почуваю. [сказати!
- 75 Вимов отверто усе, не злякаюсь я твого слова;
Хочеш наняти мене за слугу твому татови й неньці,
Щоб я робила у вас і достатний вам дім доглядала.
Ти зміркував се, що я і відважна й здорова дівчина,
Зручна до праці, при тім не лихої а доброї вдачі.
- 80 Се ти сказати хотів, і на се відповім я коротко:
Так, я з тобою піду, і піду, де веде мене доля.
Тут я зробила своє: породіллю назад привела я
До її рідних і всі вони тішать ся її спасеннєм.
Більша їх часть вже прийшла, а ще пинші посходять ся скоро.
- 85 Мають надію вони в рідний край незабаром вернути,
Але надія така бідних вигнанців часто зрадлива.
Я-ж і не дурю себе у сих днях небезпеки й тривоги,
Що обіцяють ще нам много лиха, злудним сподіваннєм.
Рвуть ся всі звязки кругом, і хто може назад їх звязати.
- 90 Як не найтяща нужда, що ще нас неохійно чекає?
І коли можна мені в домі чесного мужа служити
При його гідній жені, то зроблю се з душі дорогої.
Адже в мандрівці дівча все на злюю наражене славу.
Так, піду з вами, як лиш занесу своїм близьким ті збанки
- 95 І попрохаю у них опрощення й розстану ся з ними;
Ви-ж ізо мною ходіть, щоб від них мене взяти до себе“.
Радісно слухав юнак тої радої згоди дівчини,
Тільки не знав ще, чи їй має зараз всю правду сказати.
Але за ліпше признав полишить її в помилці троха,
- 100 В дім свій впровадить її, а вже там і любов здобувати
Ах, а на пальці її золотий перстенець ще побачив.
Дав їй ще дальш говорить, а сам слів її слухає пильно.
„Отже вертаймо в село!“ — рекла вона далі. — „Дівчата,
Що при криниці стоять дуже довго, стрічає нагана;
105 Хоч при тій чистій воді так приємно бува розмовляти“.
І вони встали у-раз, і обоє ще раз погляділи
В жерело, й їх проняло рівночасно солодке бажаннє.
Мовчки обидва збанки узяла вона тут-же за вуха

- І пішла сходами в верх, і а за любкою слідував Герман.
- 110 Він хотів взяти збанок один в неї, тягар поділити.
„Ні!“ — відповіла вона. — „Ліпше нести так для рівноваги.
Тай не ялось, щоб панич, мій будучий господар, служити
Мав мені. Ну, не глядїть так на мене, немов моя доля
Дуже сумна! Завчасу мусить жєнщина знать свою долю,
- 115 Що їй судила служити, поки панею може зістати
І заслужити на власть, що належить ся їй у домівці.
Вчасно бо служить сестра свому брату і родичам служить,
І все життє її в тім — щось давать і ходити і носити
І підіймать і складать, готувать і порядок робити.
- 120 Добре такій, що на все те привилка і труд їй не прикрий,
Кожда година в почи їй така-ж, як і денна година,
Жадної праці не стид, жадна голка не надто тонка їй,
І забуває себе, а жити усе тільки для інших.
Адже-ж усіх тих чеснот потребує дбайливая мати,
- 125 Коли дитина мала її будить і корму жадає,
Хоч і недужа вона і до болів жура ще приходить.
Двацять муцин не знесли-б тої прикрости й тої турботи;
Тай не судилось їм се, та признати повинні се вдячно“.
Так говорила вона і зі своїм товаришем тихим
- 130 Через город перейшла аж до току тієї стодоли,
Де поліжниця лежала, яку вона разом з дочками
Втішну лишила, оттими самими, що їх Доротея
Спасла. Обов вїйшли, а з другого боку начальник
Те-ж увїйшов ведучи по дитині обома руками.
- 135 Діти ті доси були заблукались від матери в стиску,
Але знайшов їх старий, коли втишилась люду тривога.
Радісно скочили тут привитати ся з матірю діти.
Тїшучись братчиком те-ж, що його ще вони не видали.
До Доротеї також прискакали й впитали ся дружно,
- 140 Хліба жадали й грушок, а поперед усього напїть ся.
І вона всім їм води подала, і напїли ся діти
І поліжниця також і дівчата й за ними начальник,
Всіх покрїшила вода і всі добрість її величали,
Бо квасковата була, оживна й здорова пить людям.
- 145 Тут Доротея рекла по поважній, глибокій задумі:
„Любі, в останнє мабуть сі збанки принесла я з водою,
Вас напоїти та вам повідсвіжувать смажніі губи.
Та коли вас від тепер цокрїшить напїй в літню спеку

- І коли в тіни спокій усміхнеть ся при чистій криниці,
150 То споманить і мене і мою вам приятельську службу!
Що я служила вам більш із любви, ніж з причини свояцтва.
Скільки добра ви мені оказали, я вдячна вам буду
Вік весь. Нерадо тепер йду від вас, та одно з нас другому
Більше тепер тягаром, і всім нам доведеть ся нарешті
- 155 По чужині розбривистись, коли нам повороту не буде.
Гляньте, отсе той юнак, що йому ми завдячуєм дари,
Одяг дитини отсей і пожадану щедрю поживу.
Він надійшов і бажа мене бачити в своїому домі,
Аби служила я там його родичам чесним, богатим.
- 160 І не відмовила я, бо дівчині скрізь треба служити,
І було-б їй тягаром дармувати за обслугою в домі.
Радо піду я за ним; чоловік він здаєть ся розумний;
І такі певно й батьки будуть, як випадає богатим.
То-ж прощайте тепер, любя панї, і тіштесь своєю
- 165 Тою дитинкою, що ось жива і глядить так здорово.
А як до груди його прижмете в пелюшках тих барвистих,
То споманить молодця сього доброго, що дарував їх,
І мене, вашу ще днесь, одягать і живить буде далі.
Ви-ж, чесний мужу, — вона до начальника так ще сказала, —
- 170 Щире спасибі прийміть, що нераз ви були мені батьком*.
Тут на коліна вона приклякла побіля поліжницї,
І цілувала її всю в слезах, та-ж шептала: „Простибі!“
Але до Германа ось тут промовив, начальник так гідний:
„Справді, мій друже, вас слід до хазяїнів добрих числити,
- 175 Дбалих про те, аби дім їх провадили люди порядні.
Часто видав я, що хтось оглядає волів або коней
Або овець при торзі та виміні аж надто докладно;
Та чоловіка, що все те держить, коли добрий і гідний,
Та розоря й розсина, як невміло береть ся до діла,
- 180 Того приймають у дім на трафунок припадку сліпого,
Жалують потім нераз необачного поспіху свого.
Та ви розумний мабуть, бо дівчину ви вибрали осьде
Чемну та браву, щоб вам і батькам вашим в домі служила.
То-ж бережіте її, доки в службі вона у вас буде.
- 185 Її певно не буде вам жаль за сестрою, баткам за дочкою*.
Многі зійшлись за той час свояки поліжницї та близькі,
Попринесли хто-що і придбали їй лїпшу квартиру.
Всі вони вчули, куди Доротея піде, та бажали

Герману всього добра, і їй також щасливої долі.

190 „Бо“ — шептав там не один до свого товариша в ухо, —
„Як із хазіяна він стане мужем їй, буде щаслива“.

Герман по тому узяв Доротею за руку й промовив:

„Йдїм уже! Хилить ся день, до місточка-ж далека дорога“.

Живо гуторячи тут обіймали жінки Доротею.

195 Герман її потягнув; вона-ж їм поздоровлення слала.

Та тут із криком страшним і плачем її вхопили діти

Спідницю, і ані руш не пускали другу свою матір.

Але одна та друга з жінок стала дітям казати:

„Тихо, діткі! Вона йде до місточка і принесе вам

200 Медяників та булок, що ваш братчик отсей вам замовив,

Як його бузько колись нїс до мами попри цукорню.

Вскорі побачите їх у прекрасних золочених звитках“.

Тут відпустила її дїтвора, й повів її Герман з собою

З частих обійм з між жінок, що з далека махали хустками.

VIII. Мельпомена.

Герман і Доротея.

Йшли так обоє вони напроти з надучого сонця,
Що западало у глиб, у грізній бурливій хмарі
І з поза них тут і там наче позирки тії огнисті
Кидало світла снопи лиховісно на поле розлоге.

- 5 „Щоб лиш та буря грізна“, — сказав Герман, — „та не принесла
Граду та зливи в ту ніч, бо всі засіви гарно доходять“. [нам
Тут-же й обоє раділи вони, на високе, хвилястее жито
Дивлячись, поперек нив ідучи, що їх майже вкривало.
І відізналась тоді до провідника свого дівчина:
- 10 „Добра душе, якій я за ту вдячна щасливу пригоду,
Що мені захисть дає, коли вигнанцям грозить негода!
Виясни передовсім, щоб могла твоїх рідних я знати,
Так як з усеї душі я бажаю служити їм вірно.
Бо-ж коли пана хто зна, може лекше йому догодити,
- 15 Знаючи всякую річ, яку він за важнійшу вважає
І яку він би хотів мати зроблену по своїй мисли.
Отже скажи мені те, як з'єднать твого батька та матір?
І відповів їй на те молодець добродушний розумно.
„Правду сказала святу, ти розумна, вважлива дівчино,
- 20 Що передовсім мене про рідні мої вдачу питаєш.
Дармо я доси старавсь услужити вітцеві до вгоди
Про господарство його дбаючи, як-би таки про власне,
Рано чи пізно рілю обробляючи та виноградник.
Матір я задовольав, бо мій труд вона вміла цінити;
- 25 Їй ти певно будеш наймилійшою поміж дівками,
Як будеш дбати про дім, мов-би про своє власне ти дбала.
Але отець не такий, бо й на зверхні позори вважає.
Добра дівчино, мене не вважай нечутливим, холодним,

- Що свого батька тобі я чужій оттаким відкриваю.
- 30 Се, присягаю тобі, перший раз таке слово у мене
З уст вириваєть ся, бо не привик я пусте говорити:
Але ти з серця мені добуваєш найбільше довіре.
Дещо оздоби мій добрий отець у життю вимагає,
Зверхніх любови ознак домагаєть ся він та пошани:
- 35 Тим то він може-б волів навіть гіршого в службі держати,
Як би лиш знав ся на тім, а на ліпшого був би сердитий“.
- Втішно на те відрекла і при тім по темніючій стежці
В двоє скорійше пішла зі зворушенням легким у серці:
„Надіюсь, що їх обох я задоволити з’умію.
- 40 Вдача бо мами твоєї зовсім до моєї подібна,
Тай одягать ся незгірш я від молоду вже привикала.
Наші сусіди Французи в давнійших часах уважали
Дуже на чемність; вона необхідна була як дворянству,
Так і міщанам, а навіть селянам, і кождий у своїх
- 45 Вціплював добрий звичай. І у Німців по той бік звичайно
Діти у ранці ішли цілувать тата й маму у руки,
Доброго дня зичить їм, і весь день поводили ся чемно.
Все, що навчила ся я й до чого від молодости звикла,
Що мені з серця пливе, твоїм старим віддавать-му.
- 50 Але хто скаже мені, як з тобою вести себе маю,
Одинаком у батьків і будучим господарем моїм?“
- Ось як сказала вона, і вони дійшли власне під грушу.
Пишно на небі яснів повний місяць проміннем сріблястим;
Смеркло ся вже і погас сонця відблиск остатній на небі.
- 55 А перед ними лежав увесь світ як дві маси ворожі;
Світло блискуче як день і темрява невидної ночі.
В тіни кріслатого дерева Герман із радістю в серці
Дружнє питання почув на тім місці, що з давна любив він,
Що ще сьогодні його за вигнанкою бачило сльози.
- 60 І на хвилину спочить він сідаючи вхопив за руку
Любу дівчину й сказав, почуттю своему волю даючи:
„Най твоє серце тобі скаже се, а ти йди за ним вільно!“
Більш ані слова не міг він сказать, хоч яка та щаслива
Хвиля була; острах він почував, що почує відмову.
- 65 Ах, а на пальці її він чув перстінь болючий-пекучий.
Довгу хвилину ось так вони мовчки просиділи обік.
Перша дівчина зняла річ і рекла: „Як-же гарне
Місячне світло отсе! Воно ясне, як божая днина.

- В місті там бачу доми виразнісько й просторі подвіря.
- 70 В піддашку онде вікно; так здаєть ся, счислила-б і шибі“.
„Те, що ти бачиш,“ — сказав, дух у собі спиняючи Герман, —
„Наше помешканне то, до якого тебе я проваджу,
А те вікно там — мов у малій на піддашу кімнаті;
Може й твоїм воно буде, бо ми робимо зміни у хаті.
- 75 Наші усї ті поля, що достигли під завтрішне жниво.
В тіни тут мем спочивать і полуднувать в літній роботі.
А тепер нумо у низ! Через винницю та огороди
Підемо, бо вже ади, надтягає бурливая хмара,
Блискавки в ній миготять, незабаром і місяць закрийть.“
- 80 І вони встали й пішли у долину по полю по-через
Жито високе, і їх веселила та ясність нічная.
До виноградів дійшли й тут уже заховали ся в пітьму.
Й він проводив її у долину по плитяних сходах;
Сходи з нетесаних плит вели круто у низ до альтани.
- 85 З-вільна ступала вона, руки держачи на його плечах;
Крізь густе лисття мигтів блідий місяць проміннем на неї,
Поки за хмарою щез полишаючи парочку в пітьмі.
Бережно муж підширав молоду, що ішла вище нього;
Але не знаючи стежки та ступнів нетесаних сходів.
- 90 Кроком хбила вона, спотикнулась і мало не впала.
Спішно та зручно простяг свою руку юнак догадливий,
Милу підняв у гору; вона злегка схитнулась до нього.
Груди припали в обох до грудей, а лице до лица. Так стояв він
Через хвилину мов стовп, себе здержавши силою волі;
- 95 К собі її не притис, лиш опер ся він тяжкості тіла;
Та почув любий тягар, і почув теплоту її серця,
Віддих її запашний, що дихнув йому просто на груди.
Двигнув із мужнім чуттем героїчну величність жіночу.
Та вона скривши свій біль, так промовила слово жартливе:
- 100 „Се значить прикрість якусь, — так говорять бувалії люде,
Як кому при вході в дім недалеко нога спотикнеть ся.
Справді бажала-б собі я знаку щасливішого троха.
Станьмо тут троха й спічнім, щоб тебе не зганили старії,
Що ти кульгаву слугу їм привів й будеш кепський господар“.
-

ІХ. Уранія.

Вигляд.

- Музи, що щирій любові так сприяєте радо, що й доси
На його шляху вели удалого хлопця й на груди
Милу притисли йому ще поперед заручин дівчину,
Допоможіть і тепер сполучити коханую пару,
- 5 Хмари розвійте як стій, що над щастєм їх ось нависають.
Але скажіть перед всім, що тепер відбуваєть ся в домі.
Нетерпеливо вийшла третій раз уже мати наново
Поміж мужів у покій, відки йно-що зажурена вийшла,
Кажучи; „Буря ось-ось надійде! Місяць раптом затьмлю.
- 10 Сина нема як нема, а така темна ніч небезпечна“.
Зганила другів тоді, що з дівчиною не говоривши,
Не розпитавши її так поспішно розстали ся з сином.
„Не погіршай ще зла!“ — відповів знеохочений батько. —
„Бачиш сама, й ми ждемо у непевности тут та трівозі!“
- 15 Але спокійно почав тут сусід сидячи говорити:
„В час неспокійний такий я покійному татови завше
Дякую, що ще в моїх молодих літах вирвав у мене
Нетерпеливості корінь оттак, що ні гич не лишив ся,
І дождати навчив так, як жаден філософ не може“.
- 20 „Ну-ко“, — сказав пан-отець, — „яку штуку вдав з вами ваш бать-
„Радо се вам оновім, бо се й кождий на ум може взяти, —“ [ко?“
Так відізвав ся сусід. — „Хлопцем ще у неділю стояв я
Раз нетерпеливо ждучи, поки повіз під браму заїде,
Що ним поїхати ми мали там до криниці під лиши.
- 25 Та повіз не надїздив. Наче лисичка бігав я швидко
Сходами в гору і в низ, до дверей, до вікон заглядав я.
Руки свербіли мої і я дряпав столи з нетерплячки,
Стукав і скрізь тупотів, і мені вже на сльози збиралось.

- Все те спокійний отець оглядав, та коли я нарешті
30 Майже дуріти почав, він узяв мене тихо за руку,
Тихо підвів до вікна і сказав таке слово важливе :
Бачиш он там столяря на сьогодні заперту робітню ?
Завтра відчинить її, загуляють в ній гіблі та шили,
І так від ранку піде в них робота невпинна до ночі !
- 35 Але подумай отсе, що настане колись такий ранок :
Буде трудить ся столяр і челядники всі його шильно,
Ладить для тебе труну, аби скоро та справно скінчити.
І дощаний домок той принесуть сюди руки робучі,
Що нетерпливих усіх і терпливих до себе приймає
- 40 І до спокою кладе під свою там тісненьку покрівлю.
Все те я духом бачив в той час, немов би творилось :
Ось там збивають дошки, приготують чорную фарбу...
Сів я спокійно тоді, і на повіз чекав терпеливо.
І коли інші тепер нетерпливо гоняють ся ждучи
- 45 Тут і там, все та труна вирінає у моїй уяві“.
- З усміхом рік пан-отець : „Ся зворушлива смерти картина
Мудрих не страшить, кінцем не являєть ся те-ж для побожних,
Мудрого пре до життя, працювать його вчить ненастанно,
Але побожних скріпля благ будущих надією в горю.
- 50 Смерть їм обом, се життє. Вам отець непотрібно
Хлопцю чутливому дав у труні образ смерти у смерти.
Треба вказать молодим дар безцінний дозрілого віку,
Але старому красу молодих літ, щоб вічний круг світи
Їх веселив і життє у життю довершалось щасливо“.
- 55 Тут отворили ся двері, вийшла в них прекрасная пара
Ахнули з дива усі, здивували ся родичі дуже
Ростови панни, що був майже ростови Германа рівний.
Навіть здало ся, що двері за надто тісні для проходу
Тих обоїх молодят, що від разу вступили в пороги.
- 60 Герман представив старим її сими прудкими словами :
„Ось та дівчина,“ — сказав, — „яку в домі бажали ви мати.
Тату коханий, прийміть її добре, — вона того варта.
Любая мамо, сейчас розпитайте її про хазяйство,
Щоб ви побачили, як вона варта вам близькою бути.“
- 65 Швидко відвів він потім пан-отця добротливого на бік
Мовлячі : „Отчику мій, допоможіть мені в клопоті моїм
І розв'яжіть той вузол, що мені його й рушити лячно.
Я-ж сю дівчину привів не засватавши як наречену,

- А вона вірить, що йшла лиш на службу в наш дім, — то-ж
- 70 Ще розізлить ся й втече, як про сватанне їй нагадаєм. [бою ся,
Але рішить се як стій, щоб вона не лишала ся в блудї
Довше, й самого мене не томила ще довше непевність.
То-ж поспішить і вкажить свою мудрість, яку ми шануєм“.
Зараз-же тут па-нотець обернув ся до зібраних живо.
- 75 Але промова вітця вже на жаль затривожила дуже
Душу дівчини. Бо він недогадливий в добрій надїї
Випалив з разу такі жартобливі слова та веселі:
„В те менї грай, сину мій! Мене тішить, що й син мій та має
Смак несогірший, такий, як і батько мав свого часу.
- 80 Все я найкращу водив у танок, і нарешті найкращу
В дім свій привів як жену, — се була твоя матінка люба.
Бо по дівчинї, яку вибира чоловік, зараз видно,
Що в нїм за дух і як він свою власную вартість шанує.
Але не довго мабуть ти з рішеннем вагала ся, доню,
- 85 Бо мій син справді такий, що не тяжко для нього рішить ся“
Герман і чув і не чув ті слова; він затряс ся всім тілом
І похолов, а на всіх залягло враз важке мовчання.
Але вродливе дівча, що в словах тих відразу відчуло
Насміх, образу тяжку, що до дна аж душі досягала,
- 90 Стануло і облилось румянцем, що на щоках по вуха
Їй спалахнув; та без слів кілька хвиль вона так простояла,
Потім, не могучи біль свій укрити, рекла до старого:
„На привитанне таке мене син ваш і не приготувив,
Бо вас представив менї як порядного горожанина.
- 95 Надїюсь, що я стою перед мужем освіченим, правим,
Що вмїє добре знайти ся і належну честь кождому дати.
Але здаєть ся, що в вас милосердя нема до бідноти,
Що перейшла ваш поріг і бажає служити вам вірно;
Бо не сказали-б менї ви з таким гірким насміхом тее,
- 100 Як я далеко стою і від вас і від вашого сина.
Певно, я вбога прийшла у ваш дім, і з маленьким клуночком,
В вашу веселу сїм'ю, що в безпеці живе й безтурботно;
Але я знаю себе й відчуваю свій стан проти вас всіх.
Чи-ж благородно, що ви зараз насміхом вдарили в мене,
- 105 Що від порога мабуть віджене мене з вашого дому?“
В страху тут рушив ся син і моргнув пац-отцеви благально,
Вдати ся скоро в ту річ і розсіяти помилку прикру.
Зараз устав пац-отець і побачив дівчини сердечне

- Зрушення, здержаний біль, на очах же блискучії сльози,
110 Та повелів йому дух не відразу розплутати діло,
Але на пробу іще взяти дівчини зворушену душу.
І він до неї сказав спокусливі слова ось які:
„Певно, чужа дівчино, не роздумала ти відповідно,
Коли спішила рішити, до чужого на службу вступити,
115 Що значить в дім увійти, що стоїть під хазяїна властю.
Де одна згода ріша твою долю на протязі року,
І одно слово тебе вяже много в тім році терпіти.
Бо-ж не найтящяя річ в службі втомленне та біганина,
Ані горячий той піт в ненастанній роботі пролитий,
120 Бо-ж із слугою у раз звик робити й діяльний господар.
Але найтяще терпіть примхи пача, що несправедливо
Ганить, і сього й того вимага, сам у собі непевний.
Тяща сердитість жінок, що сварять ся за кожду дрібницю,
Тяща дітей пустота, дїтські вибрики й дїтська нечемність.
125 Все те не легко зносить, але все слуга мусить сповняти
Скоро та справно, та ще й без сердитости та без бурчанья.
Але здаєть ся, що ти не здася ся, коли жарт батьківський
Так тебе тяжко діткнув; хоч се дуже часто буває,
Що клять з дівчини старі тим, що їй уподобав ся хлопець“.
130 Так він сказав, і вона гнеть відчула значінне промови,
І не вдержала себе; проявилось чуттє в ній могутне,
Грудь піднялась, і з грудей підняло ся глибоке зітханне.
І відповіла як стій проливаючи сльози рясні:
„О, та не знає мабуть той розумний, що в болю нам хоче
135 Радить, як мало його зимне слово потрафить влекшити
В серці терпінне, що нам насилає високая доля.
Ви тут щасливі собі й втішні, й жарт вас не може ранити,
Але у хорого біль викликає і дотик найлекший.
Нї, не поможе менї, хоч би я й удавати навчилась.
140 Най виступає сейчас, що пізнійше-б мій біль побільшило
І щоби може мене в тихо жручу недолю вігнало.
То-ж прощайте всі тут! Я не лишу ся в вашому домі,
Геть заберусь і піду своїх близьких убогих шукати,
Що їх лишила в біді, собі вибравши лїпшую долю.
145 Се в мене рішено вже, і тому я вам можу признати
Те, що у серці своїм я-б инакше на все заховала.
Гірко діткнув мене жарт пан-отця, не тому, що я горда
Й надто чутлива, як се не повинно у служниці бути;

- Але їй Богу тому, що у серці чуттє ворухнулось
- 150 До молодця, що всім нам поратівником нині явив ся.
Як на дорозі мене він покинув, то з думки моєї
Він не сходив, і мені все ввижалась щаслива дівчина,
Що може в серці своїм він ховає її як наречену.
А як зустрів він мене при криниці, то вид його втішив
- 155 Так мене, мов-би мені який ангел із неба явив ся.
Радо пішла я за ним, коли він мене в службу наняв лиш,
Та мов серце мені говорило — признаю отверто —
Йдучи сюди, може я колись могу його заслужити,
Як у вас дома зроблюсь необхідною помічницею.
- 160 Ах, та тепер тільки я бачу всі небезпеки, в які я
Впала прийшовши сюди жить так близько з таємно коханим
Я відчуваю тепер, як далеко убогій дівчині
До молодця з богачів, хоч була-б вона й найпоряднійша.
Все те сказала я вам, аби серце мов ви пізнали,
- 165 Що лиш припадок вразив, та мене знов привів він до тьми.
Сего-ж бо мусіла ждати я, ховаючи скриті бажання,
Що незабаром у дім приведе він собі наречену,
І як могла-б я тоді виносити таємнії болі?
Щастєм була мені осторога й щасливо відкрила
- 170 Тайну у груді моїй ще тепер, поки лїк є на лихо.
Все те сказала я вам. А тепер хай ніщо мене в домі
Тім не спиня, де стою засоромлена лиш та тривожна,
Визнавши явно любов і свою нерозумну надію.
Ані та ніч, що вкрива усю землю тяжезною тьмою,
- 175 Ні гуркіт грому, який чую вже, не задержить мене тут,
Ані уливний той дощ, що на дворі так сильно лопоче,
Ані рев бурі. Все те я зносила нераз у сумному
Вигнанню нашому, де вороги ще гонили нас злії.
І я виходжу тепер, як нераз виходити привикла,
- 180 Гнана струєю часу, полишаючи все за собою.
То-ж прощайте! Не час довше гаять ся. Все вже скінчилось“.
Мовила так і назад до дверей подала ся сквапливо,
Свій тлумачок, що сюди принесла, держучи під пахою.
Вхопила мати нараз обома раменами дівчину
- 185 І обіймаючи стан, з чудом-дивом отак закричала:
„Гов, а се що таке знов? І по що ті даремнії сльози?
Ні, я не пущу тебе! Та-ж ти, суджена могого сина“.
Але підняв ся отець із обуренням і на дівчину.

- Сплакану скоса зирнув і промовив слова неласкаві :
- 190 Ось що нарешті мені за мою поблажливість велику
Прикрість найгірша паде саме в час, коли день закінчив ся.
Бо не люблю наді все сліз жіночих і пристрасних криків,
Де хоч лишь дрібка ума все-б могла до ладу допроводить
Годі мені довше ще на ті фохи та шльохи глядіти.
- 195 Що лиш замішанне там викликають звичайно й безрадієсть,
Угомоняйтесь самі, а я йду до постелі. Добраніч!“
І обернув ся як стій і подав ся до спальні своєї,
Де було ліжко, в яким він привик враз із жінкою спати.
Але вдержав його син і благаючи ось що промовив:
- 200 Тату, не квапте ся так і не майте гніву на дівчину!
Я тільки винен всьому, що замішанне тут учинилось,
Що неждано пан-отець побільшив його підступом своїм.
Мовте, пан-отче! Я-ж вам все повірив у своєму ділі!
Не побільшайте гніву та тривоги! Зробіть кінець всьому!
- 205 О, бо не мав би до вас на будуще я стілько пошани,
Як би злорадно ви тут постунили, не чесно й розумно!“
Тут усміхнув ся пан-отець і промовив поважно й весело:
„А яка мудрість могла те прекрасне признание у сеї
Доброї панни добуть і відкрити нам так її душу?
- 210 Чи-ж не від разу твій страх відмінив ся у розкіш і втіху?
Мов і признай ся ти сам! Бо чи треба чужих ще пояснень?“
Виступив Герман і йї ті слова щиро-дружні промовив:
„Мила, не жалуй тих сліз, анї того хвиливого болю,
Бо вони щастє моє доповнили, й твоє як бажаю.
- 215 Дівчину гарну отсю з чужини не на службу наймати
Я до криниці прибув, лиш свою йї любов обявити.
Ах, та несмілий мій зір не міг бачить прихильности в твоїм
Серці, а бачив лише чуттє приязни в твоїх очицах,
В зеркалі тім водяним, де витались ми в тихій криниці.
- 220 В дім запровадить тебе, се вже щастя була половина.
Та доповнила його ти тепер! Будь щаслива на віки!“
Тут позирнула вона зі зворушенням теплим на нього,
Не боронила обять себе й поцілувать, довершити
Втіхи, що парі закоханій певність дає на будуче
- 225 Щастя в життю, що в ту мить видаєть ся їм быть безконечним.
Іншим уже пан-отець пояснив, як усе те зложилось.
Але дівчина прийшла до вітця, поклонила ся чемно,
Йї щиро у руку його цілувала, хоч він не давав їй,

- Мовлячи: „Татку, простіть, що я не догадавшись нічого
230 З болю силакнула й тепер в друге плакати мушу з утіхи!
Вибачте теє чуттє і простіть, також теє другеє,
Щоб я отямила ся в щастю, що тут віднаходжу.
Перша та прикрість, якій моє змішанє було виною,
Хай і остатня буде! На що служниця з'обовязалась,
235 Те вам у вірі й любові додержать прирікає невістка.“
Зараз в обійми її взяв отець укриваючи сльози,
Мати-ж прихильно прийшла та її цілувала сердечно,
Руки стискала; обі вони плачучи тихо стояли.
З поспіхом тут ухватив пан-отець догадливий та мудрий
240 Руку вітця і стягнув йому з пальця той перстїнь вінчальний.
Що не так легко зійшов, бо вріс троха у палець товстенький.
Потім від матери взяв її перстїнь, дїтей заручити,
Мовлячи: „Ще раз нехай золотих оґснх перстенїв сила
Звяже снх двоє людей, як старнх вона добре звязала.
245 Сей молодець почува щиросердну любов до дївчннп,
І вона те-ж признає, що пожаданє з нїм їй подружжє.
То-ж обручаю вас тут і благословлю на будучє
З волею вашнх батькїв, при свїдоцтві отсего сусїда.“
І поклонив ся сусїд і від себе сказав добре слово.
250 Але коли пан-отець надївать став на палець дївчннн
Золотий перстїнь, уздрїв на нїм инший і задивував ся
Так, як і Герман, що вже при кривнці вчув страх його
І усміхаючи ся, запитав він дївчнну жартливо: [вздрївши
„Як? Заручаєш ся вже другий раз? То щоб перший
255 Твій наречений не став перед вїттарем і не зірвав шлюб“.
Та відповіла вона: „О, позвольте хвнлнну пожити
Спомнном тим! Бо варт того той добрий і милнй
Що відїздячи менї його дав і вже бїльш не вернув ся.
Все я прочула, коли нагло в ньому любов до свободи
260 Вибухла й хїть у новнх та не нашнх відносннах жнті,
Як до Парнжа подавсь, та тюрму там і смерть їзнайшов він.
„Жнй-же щасливо!“ — сказав, — „а я їду ,бо тепер усе в руху
В свїті цілім, і усе розпрягаєть ся скрїзь перед нами,
І найміцнїйшнх держав захнталнсь твердїї осннви,
265 Власнїсть відходнтє на бїк від властнтеля давнього, рветь ся
Друг від друга; оттак і любов відступа від любовн.
Я покидаю тебе, і хто зна, чи стрїнемо ся ми ще
Знову колнсь? Може се межн нами розмова остання.

- Правду говорять: „Усяк чоловік чужинець лиш на світі“ —
- 270 Більше тепер ніж коли чужинцем із нас кождий зробив ся.
Наша земля вже не наша; ідуть скарби в руки чужії,
Золото й срібло мов лід тає з форм усвячених та давніх;
Движить ся все, мов би світ із порядку старого
В хаос вертав ся та тьму, щоб новий якийсь вигляд прийняти.
- 275 Будь мені вірна, а як стрінемо ся колись ще наново
На сего світа руїнах, то творами будем новими,
Вільним життєм заживем, незалежним від примхотей долі.
Бо що-ж стане вязать ще тих, що прожили те время?
Та коли вийде не так, і мені не судилось щасливо
- 280 Виб'ить ся з тих небезпек та тебе колись в щастю обняти.
То заховай образ мій, хоч неясний, у памяти твоїй,
Щоб не забракло тобі в щастю й горю відваги святої!
Як у новеє житло, в нові звязки введе тебе доля,
То проживай в гараздї, де тобі буде суджено жити:
- 285 Хто тебе любить, люби його чисто і вдячна будь добрим.
Але й тоді не ступай надто твердо хиткою ногою,
Бо життю грозить усе біль подвійний нової утрати.
Свято держи кождий день, та життя не слід вище цїнити,
Як всяке инше добро, бо добра всі злудні та минуці.
- 290 Так він сказав — і його я не бачила більше ніколи.
Потім я стратила все й споминала слова ті частенько,
І споминаю й тепер, коли гарне любов мені щастє
Тут приріка́ й відкрива перед мною найкращі надії.
О, вибачай, друже мій, що я навіть при рамени твоїм
- 295 Вся ось тремчу! Так моряк, що на сушу ступив після бурі,
І на найтвердшій землі себе певним ще не відчуває“.
- Так говорила вона і заткнула той перстїнь при другім.
Та наречений сказав у зворушенню мужнїм та щирїм:
„Хай тим сильнїйшим буде звязок наш, Доротєє, в загальнім
- 300 Розрусї! Будемо враз ми держать ся і твердо стояти,
Крїшко тримати свої добра гарні в посїданню певнім.
Бо чоловік, що в хиткий час і сам захитаєть ся в собі,
Збільшує тільки напасть, ширить лихо все далі та далі.
Та хто на своїм стоїть, той і світ собі творить для себе.
- 305 Нам, Німцям, не випадє сей страшний рух провадити дальше,
Ані під впливом його подавати ся в сей бїк, то в той бїк.
„Ось поки наше!“ — скажїм, і на тїм також твердо постїймо!
Бо здобувають усе славу стїйні й рїшучі народи,

- Що йдуть за Бога на бій, за закон, за рідню та подружжє,
310 Хоч би у бою таким дружно стоячи й голови клалп.
Ти ось моя, і тепер все моє мені блище, як доси.
І не в трівозї хочу та в журбі се держати і вживати,
Але в відвазі та силї. Коли-ж нам тепер або в будучім
Ворог загрозить, я сам візьму в руки і иншим дам зброю.
315 Скоро я певний, що ти, знайдеш дім і родителів любих,
О, то без страху свою грудь усїм ворогам протиставлю!
І як би кожний гадав так, як я, то стояла-б нас сила
Супроти сили і ми всі жили-б у святому спокою“.

*Переклад писано в диях 14 падолиста 1912 до 20 січня
1913 року.*

ПРИМІТКИ.

Сюжетом до написання „Германа і Доротеї“ послужило Гетови оповідання Г. Гекінга п. з. „Vollkommener Emigrationsgeschichte von denen aus dem Ertz-Biſthum Salzburg vertriebenen... Lutheranern“ (Франкфурт, 1734), в якому розказуєть ся про прогнанне протестантів із Зальцбурга по причині релігійної нетерпимости. Гете змінив місце акції і переніс на національно-політичний ґрунт німецького, маломіщанського життя з кінцем XVIII століття. До написання поеми забрав ся поет в 1796 році, а в жовтні 1797 р. була вона вже в руках німецького громадянства; як раз в часі мирових переговорів у Кампо-Форміо (17. жовтня 1797), через що назвав поет свій твір „мировим дарунком“ для німецького громадянства, а можливо, що й переклад буде таким вістуном європейського мира, послі кривавої сьогочасної світової хуртовини.

До річи замітимо, що першим перекладом „Германа і Доротеї“ був переклад Єнса Шміта на данську мову (for-dans ket og omarbetet); — в рік пізнійше переклав її на французьку мову Павло Бітоб, у два роки відтак переведено на англійську, опісля на шведську, португальську, латинську (пер. Фішер в 1822 р.), грецьку (пер. А. Дур 1823 р.), гебрійську, російську (пер. Фет), еспанську і майже на всі європейські та славянські мови, а отсе, чи не на останку, появляєть ся твір німецького генія на українській мові, в перекладі пок. д-ра Івана Франка.

„Що до повстання могого перекладу“ — писав др. Франко в примітках до „Германа і Доротеї“ — „зазначу, що ще в 1903 р. я одержав рукопис перекладу сеї поеми, докананого тодішнім студентом львівського університету, д. Ярославом Гординським. Не мавши тоді часу зайняти ся тим перекладом і порівняти його з оригіналом я відложив його на бік і він пролежав між моїми паперами аж до кінця минулого року (до 1912 р. прим. І. К.). Трафіло ся, що мій товариш д. В. Гнатюк звернув мою увагу на потребу перекласти „Германа і Доротею“ на нашу мову, і тоді я при помочи могого сина Андрія віднайшовши рукопис д. Я. Гординського, почав поправляти його. Але зараз показало ся, що ті поправки виходили на новий переклад, раз тому,

що д. Гординський укладаючи українські гексаметри не вважав на властиву тому розмірови цезуру, а у трудніших місцях розширював переклад так, що звичайно на 10 рядків оригіналу в його перекладі виходило 11 або 12 рядків. Прийшовши отак поправляючи його рукопис до половини поеми, я нарешті покинув невдячну роботу порівнювання чужого перекладу з оригіналом, і продіктував другу половину вже зовсім самостійно, лиш деколи заглядаючи до рукопису д. Я. Гординського. Зазначу, що в своїм перекладі д. Гординський подавав скрізь наголоси над словами, признаючи його мабуть для шкільного вжитку. Я не вважаю потрібним робити се в своїм перекладі, і даю наголоси тільки в тих рідких випадках, де наголос може бути сумнівний і давати читачеві привід до непорозуміння“.

Видаючи переклад вел. покійника, редакція „Бесвітньої Бібліотеки“ звернула ся до Вп. проф. Юрія Рудницького з проською, щоб він як германіст переглянув ще раз манускрипт, евентуально поправив деякі гексаметри для осягнення метру, а коли треба переставити слова Франкового перекладу для осягнення властивої цезури, щоб се і зробив. Очевидно — всі важніші поправки проф. Ю. Рудницького зазначаємо на властивих місцях, поминаючи тільки менші зміни тексту і переставки слів, які незазначено в „примітках“.

Вступна елегія, (стор. 1—2).

Приготовляючи до друку „Германа і Доротею“ зладив пок. др. Франко також переклад елегії, що творить вступ до поеми Гетого. Вірш 4. Проперцій = Sextus Propertius, римський поет елегій з часів цісаря Августа, був автором чотирох випусків елегій, в яких побіч власних любовних терпінь змалював також тодішнє життя Риму. Гете прямо захоплював ся елегіями Проперція, наслідуючи його античний світогляд і форму, у своїх „Римських елегіях“. — 2. Марціяль = M. Valerius Martialis, римський поет доби Доміціана, автор численних епіграм, які послужили Гетому взірцем для написання його епіграм п. з.: „Xenien“. — 4. Що вона з Риму в життя радо зо мною пішла = Від часу італійської подорожі почав ся в творчості Гетого зворот до клясичних взірців. (Примітка Івана Франка). 6. догма = основне правило науки або віри. — 7. конвенанси — прийняті товариські форми у людей добре вихованих. — 9. Музи = богині красних штук; їх було девять і називали ся так, як пісні нашої поеми: Калліопе, Терпсіхора, Талія і т. д., з яких кожда назирала одну з галузей мистецтва. — 18. Цезар = римський цісар, виступаючи публично клав звичайно на голову лавровий вінець, аби закрити свою лисину. — 19. Лавровий вінок = символ слави; — а з рож вінець = символ домашнього щастя (І. Ф.). — 24. Амор = у Римлян бог любови. — 27. Вицем здоровле того, що від назви Гомера відважно нас увільнив = Натяк на наукове

відкритте Фрідріха Августа Вольфа, який в 1794 році у книжці „Prolegomena ad Homerum“, виступив із доказом, що Гомер, як одиниця не існував, і що величні грецькі поеми „Іліяда“ та „Одиссея“ були витвором кількох поколінь і многих невідомих авторів. (І. Ф.). — 36. Славна „Люїза“ = Натяк на заслуженого німецького поета Йогана Генріха Фосса (урод. 20. II. 1751 помер 29. III. 1826 р.), що поперекладав на німецьку мову твори Гомера, Віргілія, Овідія, Горация та інших клясиків, а свою власну поетичну діяльність закінчив іділлічною поемою з життя німецького, сільського духовенства п. з.: „Luise“ (1784 р.), яку можна вважати попередницею Гетової поеми з життя німецького міщанства „Hermann und Dorothea“ (І. Ф.).

І. Калліопе. Горе й співчутте (стор. 3—8).

Калліопе = муза лицарської пісні і краси, епічної поезії, зображена з табличкою і рильцем до писання. — 7. картановий = (німецьке „Kattun“) рід бавовняної матерії; — халат = довга верхня одіж, у Арабів та Жидів. — 14. У первописі: їди й пиття дещо. — 36. сурдут = (франц. „Sürtout“), короткий верхній одяг. — 36. бекеша = довге верхнє одінне, шнурована на мадярський спосіб, довга шуба. — 47. У первописі: звели вже. — 56. карта, змайстрована в Ляндау = великий повіз до подорожи, з сидженням по середині на чотири особи. Перший раз з'явився в такому повозі австрійський пісар Йосиф І. (в 1702 р.). — 86. Справлено. У первописі: Що в нешкідливий наклін наділила їх мати природа. — 110 = алітерація. Такі повторювання того самого звука (пр. і, іще) на початку кількох слів в одному віршу — знаходимо в „Германі й Дорогеї“ часто, передусім в Гетого „Всіляких поезіях“. — 128 І клунки = в первописі: тлумак. — 146. У первописі: юрба-ж перла всіх. — 160. кімната = в первописі: саля. — 168. справжні = в первописі: настоящі; — зеленкуваті „Римляни“ = боклаті, великі, звичайно зелені або смагляво-золоті чарки до вина, які у Німців передусім уживають ся до ренських вин. — 202. „Te Deum laudamus“ = „Тебе Боже хвалимо“, — перші слова латинського гимну благодарного, що його співають в костелі, в часі більших релігійних торжеств. Автором його був св. Амврозій з IV віку по Хр.

II. Терпсіхора. Герман (стор. 9—16).

Терпсіхора = муза танців, зображена з лірою в руці та з вінцем на голові. — 15. У первописі: поволи страшно. — 73. сумлінно = у первописі: совісно. — 89. У первописі: Також стареньке срібло; з того досіль не спродав я нічого. — 93. провізор = заступник, перший антикарський помічник. — 95. людина = у первописі: чоловік. — 115. Порозходився до сіл по шинках та млинках доволічних — Неділю використовують німецькі селяни для полагодження

своїх інтересів, йдуть по довколишніх млинках поспитати ся млинарів, в який день може хазяїн приїхати до млина змолоти збіже. — 152. Страшні = у первописі: дикі. — 169. муж = в первописі: мущина. — 175. дукат = золотий гріш, червінець. — 183. клунок = у первописі: тлумок. — 213. У первописі: вони пізнали ось мою добру волю. — 223. Паміно і Таміно = Так зветь ся любовна пора героїв з опери Моцарта „Die Zauberflöte“ (Чародійна сопілка), яку пораз перший виставлено у Ваймарі 16. червня 1794 р. Пісня спопуляризувалась так, що її співано по міщанських домах Німеччини.

III. Талія. Горожани (стор. 17—19).

Талія = муза драматичної штуки, комедії, — зображувана зі зеркалом в одній а з маскою в другій руці. 5. аби син не такий був як батько, лиш лїпший — Наведені слова нагадують молитву Гектора, щоб його син Астіанакс „був куди кращий від батька“. (Пор. Гомера „Іліяду“ — в перекладі Петра Байди. Рапсодія VI. 480). — 11. праця = у первописі: рідня. — 23. Штрасбург = замітний тим, що був з давна фабричним містом о незвичайно добрій сполуці каналів Рену, Ілю й Марне. — Франкфурт над Меном = славний своїми ярмарками вже від XIII столїття, як осередок надренської торговлі і водних доріг Мену, Ельби і Везери. — 24. Мангайм = визначаєть ся простолїнійними вулицями, які перехрещують ся в чимало вузлах прямовісно, пристань кораблів і збірне місце торговщиків вина. — 48. так слїд = у первописі: мусимо. — 60. У первописі: він добрий був син і заслужив він на те. — 74. так щось — у первописі: котрась. — 83. свічадо = озеро. — 94. У первописі: із блискучої бленди. 110. по жовклі = у перв.: помняті.

IV. Евтерпе. Мати й син (стор. 20—26).

Евтерпе = муза музики й ліричної поезії. — 27. висока = у первописі: по споховій. — 29. гутедея = в швабському діалекті зветь ся найстарший син спадкоємець; тут найвчаснійший рід винограду. — 32. поєдинчі = в перв.: одинокії. — 33. бува знамените = в перв.: походить коштовне. — 35. мускателя = добрий рід винограду, передувсім до їди. — 46. У первописі: Бо обі стояли отвором фіртки в низу і в винниці горішня. — | Він мабуть повідчиняв. І тому вона вийшла на поле. — 62. у віддалі, звернувшись = у перв.: в далечині, обернувшись. — 66. У первописі: Сльози обтер, бо було благороднеє серце у нього. — 74. Тямки = у перв.: змислу. — 100. добра = в перв.: плоди. — 162. злобою = в перв.: пакостями. — 174. на зборах = в перв.: на засіданню. — 184. У первописі: Без радощів день за днем. — 188. офіцина = бічна частина дому, робітня (в аптиці). — по під причілки = у первописі: при самих бантах. 229. один до одного = у перв.:

один до другого. — 231. Тому = у перв.: отже. — 251. У первописі: Мовчки зійшли до долу.

V. Полігимнія. Космополіт стор. (27—33).

Полігимнія = муза ліричної пісні, вимови й музики, яку представляєть ся з лірою в руках. — Космополіт = чоловік, що уважає весь світ своєю вітчиною. — 18. найблищі — в перв.: рід. — 35.—36. У первописі: Що хоч спромога мала, звичайно за багатшим гонять ся, з вищим рівнять ся, а вже особливо жінки та дівчата. — 83. *Festina lente* = латинська пословиця: спіши ся поволи. — 87. там пізнаю = у перв.: і спробую. 88. У первописі: І розпитаю людей із якими вона проживає. — 109. У первописі: аж уста отворив син від дива. — 174. У первописі: голова виразиста й овальна. — 176. У первописі: Понище станика йде в рясах фалдах її спідниця синя. — 197. У первописі: До сварючих приступив. — 205. Пропущено: як братя — милосердя. — 212. Живить ся = у перв.: жиють. — 220. любіої хати = у перв. благої оселі.

VI. Кліо. Конець століття (стор. 34—42).

Кліо = муза історії. — 30. Грація = богиня принад. — 35. пожаданих шлюбів = у перв.: пожаданого звязку. — 42. давили = у перв.: гнобили. — 63. страхіття = в перв.: нестями. — 132. У первописі: Вона ляльочку вже сповила. — 137. Опис скидаєсь = в перв.: трафляє. — 139. жабот = прикраса з коронки, укладена в фалди. — 158. Статнее тіло таке заховає напевно і душу чистою = порів. з латинською пословицею: *mens sana in corpore sano* (здорова душа в здоровому тілі). — 179. У первописі: І відновів: Ся вже вам знана. — 237. сумніви всякі = в перв.: сумніви й туга. — 246. У первописі: Не їдьмо туди в цвал а то буде нам сором. — 282. Зір простодушний очей її чорних = Гете кохав ся в чорних очах; такі очі дже він Льотті „Вертера“, Міньоні і Доротей. — 291. У первописі: Через виноградник наш понище неї.

VII. Ерато. Доротея (стор. 43—48).

Ерато = муза любовної пісні. — У первописі: І пішла сходами в верх, послідував Герман коханий. — 127. двацять мущин = Число 20. було у Гетого сакраментальним номером. І так Вертер говорить в одному листі про віддаль на двацять кроків („Терпіння молодого Вертера“), Алекс від Дори мешкав на віддаль двацять метрів („Alexis und Dora“), місточко, в якому живе герой нашої поеми — відбувалось перед двацять роками і т. п. Число двацять любить і вживає часто Гомер (пор. „Одиссея“, 14, 98; 19, 222; 20, 158. і т. д.). — 199. принесе = в перв.: понаносить. — 201. У первописі: І до вас верне вона у прекрасних стяжках золочених.

VIII. Мельпомена. Герман і Доротоя (стор. 49—51).

Мельпомена = муза трагічної поезії, представлена з маскою в руці. — 74. У первописі: бо ми перемінимо в домі квартири. — 93. Так стояв він — у перв.: стояв — нема.

IX. Уранія. Вигляд (стор. 52—60).

Уранія = муза астронімії з глобом в руці. — 2. хлопця = в перв.: молодця. 8. зажурена = в перв.: зтурбована. — 18. ні гич = нічого (пор. Номиса „Українські приказки, прислів'я п. таке інше“. Спб, 1864, № 5951). — 25. лисичка = в перв.: вівірка. — 52. молодим = в перв.: юнаку. — 53. У первописі: аби вічний круг той. — 101. клуночок = в перв.: тлумочок. — 202. неждано = в перв.: незнайко.

Важніші українські переклади творів Йогана Вольфганга Гетого.

I. З драматичних творів:

Іфігенія в Таврії. Драма в 5 діях. Переклав Василь Ріленко. Накладом перекладчика. У Львові, 1895, 8°, 64 стор. — Ціна 60 сот.

Прометей. Драматичний уривок. Переклав Максим Славинський. В альманаху: „Терновий вінок“. Київ, 1908, стор. 31—48.

Фавст. Трагедія. Часть перша. Переклав др. Іван Франко. Заходом і накладом редакції „Світ“. Львів, 1882, 8°, XIII+222+1 стор. Понадто переклав др. Франко з другої частини третій акт п. з.: „Гелена і Фавст“ додаючи до неї річеві пояснення (Львів, 1899, 8°, 59 стор. ціна 80 сот.) а Михайло Старицький переклав прольог з „Фавста“, (див.: „Поезії“ М. Старицького, Київ, 1908, стор. 455—468).

II. З поезій:

Баллада про князя-стаця. Пер. Панько Куліш: Твори П. Куліша, Львів, 1909, том III, стор. 440—443.

Бог і байдера. Індійська повість. Пер. І. Франко. „Світ“, Львів, 1882, № 1.

Бурлака. Пер. Цезар Білило(вський). „Світ“, Львів, 1917, № 4.

Валет. Пер. Дмитро Йосифович. „Діла“. Львів, 1910, № 70.

Верховина. Пер. Володимир І. Масляк. „Зоря“, Львів, 1886, стор. 158.

- Весільна пісня.* Пер. Дм. Йосифович. „Неділя“, Львів, 1912, № 16.
- Весільна подорож лицаря Курта.* З циклю „Баляд“. Пер. Дм. Йосифович. „Світ“. Львів, 1917, № 3.
- Вільшаний цар* (Erikönig). Пер. П. Куліш. „Твори“... 1909, том III, стор. 438—439.
- Все той сам.* Пер. Дм. Йосифович. „Діло“, 1910, № 70.
- Гра в лиса.* Пер. той-сам. „Літ. Наук. Вістник“ (ЛНВ), 1906, том XXXIII, стор. 136.
- Дурень послісловить.* Пер. той-сам. „Діло“, 1910, № 70.
- Жаба.* (Die Frösche). Пер. П. Ш. ЛНВ, 1902, том XVIII, стор. 283. Понадто маємо вільну перерібку О. Ю. Федьковича. („Писання“... Львів, 1902, том I, стор. 534).
- Жертва повени.* (Пісня Гетого: Johanna Sebus). Пер. В. Масляк. У збірці поезій перек. „З чорного шляху“. Львів, 1897, стор. 153—154.
- Квітка над квітки.* Після невольника графа. Пер. П. Куліш: Твори, том. III, стор. 469—472.
- Ключева поетка.* Пер. Дм. Йосифович. „Діло“, 1912, № 70.
- Кобзар.* Пер. той-сам. Календар Тов. „Просвіта“ за 1910 р. стор. 48.
- Коринтовська молода княгиня.* Пер. П. Куліш: Твори, т. III, стор. 447—455.
- Легенда* (про фавна і святого). Перекладчик незазначений. „Громадський Голос“, 1913, № 4.
- Лісовий цар.* (Баляда). Пер. Борис Грінченко. У збірці: Під хмарним небом. Львів, 1893, стор. 198—199, а також переспів О. Ю. Федьковича: Писання, Львів, 1902, т. I, стор. 330—332.
- Мандрівець.* Пер. П. Куліш: Твори, т. III, стор. 455—460.
- Мертвецький танок.* Пер. той-сам. *ibid.* стор. 446—447.
- Міньона.* Пер. Цезар Білиловський. „Світ“. Львів, 1917, № 2. Ту саму поезію переклали ще: Корженко (надр. „Зоря“, 1885, № 23) і Панько Куліш (див. його: „Твори“, том. III, стор. 437—438).
- Молитва мандрівника.* Пер. Павло Граб. У збірці: Доля, Львів, 1897, стор. 49.
- Навернена.* Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, том. XXXV, стор. 307.
- Найдений цвіт.* Пер. Іван Верхратський: „Калина“. Збірник стихотворів І. Верхратського. Львів, 1874, стор. 45—46.
- Накритий стіл.* З циклю „Gesellige Lieder“. Пер. Дм. Йосифович. „Світ“ 1917, № 2.
- Наперед скарга.* Пер. той-сам. ЛНВ 1906, том XXXIV, стор. 545.
- Наслідвання античних форм.* Пер. Б. Грінченко: Під хмарним небом. Львів, 1893, стор. 202—203.
- Новий Амадіс.* Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, том XXXVI, стор. 118.

- Новий Павзій і його квітківниця.* Пер. П. Куліш: Твори, том III, стор. 472—478.
- Олексій та Дора.* Пер. той-самий, *ibid.* стор. 461—469.
- Перед судом.* Пер. той-самий, *ibid.* стор. 433—434.
- Переміна ростин.* Пер. Др. Іван Франко: Думи і пісні найзнатніших європейських поетів. „Дрібна Бібліотека“ № V, Львів, 1879, стор. 28.
- Підлипайло.* Пер. П. Куліш: Твори, т. III, стор. 434—437.
- Польова рожа.* Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, т. XXXIV, стор. 545.
- Правда.* (Zueignung). Пер. П. Куліш: Твори, том V, стор. 487—490.
- При кужелюї.* Пер. Др. Іван Франко. „Другъ“, Львів, 1875, № 17.
- Прихильникам.* Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, том XXXIV, стор. 545.
- Причта про підкову.* Пер. той-самий, *ibid.* том XXXV, стор. 51.
- Прометей.* Пер. Іван Франко: Думи і пісні... стор. 3—4.
- Пряха.* Пер. П. Куліш: Твори, том III, стор. 445.
- Рибак.* Пер. Іван Франко. „Неділя“, Львів, 1912, № 47/48. Той самий вірш переспівав Петро Гулак-Артимовський (Твори, Львів, 1904, стор. 391—392), переклав Дм. Йосифович, („Діло“, 1912, № 95) і П. Куліш (Твори, Львів, 1909, том III, стор. 439—440).
- Римські елегії.* (I—XX). Пер. П. Куліш, *ibid.* стор. 479—480.
- Самомисленники.* Пер. Дм. Йосифович. „Діло“, 1910, № 70.
- Скарб.* Пер. П. Куліш: Твори, стор. 443—444.
- Співак.* Пер. Ксенофонт Климкович. Твори Л. Глібова К. Климковича і В. Шашкевича. Львів, 1911, стор. 301—302. Понадто переклав сей вірш П. Куліш: Твори, стор. 436—437.
- Спісива.* Пер. Дм. Йосифович. ЛНВ. 1906, том XXXV, стор. 307.
- Темна ніч вершини сном оповила.* Пер. М. Старицький: Поезії, Київ, 1908, стор. 176.
- Туця і радуга.* Пер. Д. Йосифович. „Діло“, 1910, № 70.
- Я покинув хатку любки.* Пер. А. Кримський: Пальмове гілля. Львів, 1901, стор. 64.

III. 3 прози:

Страждання молодого Вертера. Переклала Марія Грушевська. Київ, 1912, 8°, 132 стор. — Ціна 40 коп.

Зладив Іван Калинович.

В 763

ВСЕСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА

виходить поодинокими випусками довільного обсягу і має на ділі дати українському громадянству в перекладах на нашу мову кращі твори всевітньої літератури і науки, передові твори європейських вчених та учених, зі вступними статтями й з надійними поясненнями, — не виключаючи також оригінальних писань українських авторів.

Досіль появили ся:

- № 1. ФРІДРІХА ШІЛЛЕРА: ПОЕЗІЇ. (Вступне слово. Дрібні поезії) Випуск I. . . . . Ціна 60 сот.
- № 2/3 ФРІДРІХА ШІЛЛЕРА: ПОЕЗІЇ. (Баяли. Поеми. Примітки) Випуск II. . . . . Ціна 1 К.
- № 4/6. АЛЕКСАНДРА ПУШКІНА: ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ, в перекладі з передмовою та поясненнями Д-ра Івана Франка . . . . . Ціна 3 К.
- № 7/8. ЙОГАН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕГО: ГЕРМАН і ДОРОТЕЯ, поема в перекладі і з передмовою Д-ра Івана Франка . . . . . Ціна 1 К. 60 сот.
- № 9/10. МИХАЙЛА ЯЦКОВА: ДАЛЕКІ ШЛЯХИ. Збірка новель, друкується.
- № 11/12. АРИСТОФАНА: ХМАРИ, в перекладі з передмовою та поясненнями ТАРАСА ФРАНКА — приготується до друку.

В редакційних та адміністративних справах звертати ся до
Івана Калиновича в Бориславі

Видав: Уділова Спілка.

За редакцію відповідає: Іван Калинович

„ВСЕСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА“

№ 7/8.

ЙОГАН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ

ГЕРМАН і ДОРОТЕЯ

ПОЕМА

в перекладі і з передмовою

Д-ра ІВАНА ФРАНКА.

68

Ціна 1 К. 60 сот.

Львів, 1917.